

تدوین بسته آموزش اسلامی فرزند مبتنی بر رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری (ره)

نسرین جعفری کادیجانی *

ولی اله فرزاد **

حسن احدی ***

محمد باقر کجیاب ****

پذیرش نهایی: ۹۴/۴/۲۲

دریافت مقاله: ۹۴/۲/۲۷

چکیده

این پژوهش با هدف تدوین بسته آموزشی تربیت اسلامی فرزندان در دوره اول کودکی (هفت سال اول) با رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد شهید مطهری و اعتباریابی آن به صورت کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد. جامعه آماری شامل تمام آثار این دو استاد است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند گروه نمونه انتخاب و مبنای و عوامل تربیت با استفاده از روشهای آمار توصیفی استخراج و با استفاده از روشهای تحلیل کیفی کدبندی، و نمودار طبقه‌بندی محتوایی تربیت اسلامی تهیه شد؛ سپس به تحلیل محتوای یافته‌های روانشناسی رشد پرداخته، و ضمن تبیین فرزندپروری، عوامل مؤثر در زمینه پرورش فرزند سالم و کارآمد استخراج، و در نهایت بسته آموزشی متناسب با تأکید بر دوره‌های سنی اسلامی به دوره اول کودکی (هفت سال اول)، و دو دوره آموزشی (عمومی و کودکی اول) تدوین شد. به منظور اعتباریابی بسته آموزشی محقق ساخته با روش نمونه‌گیری همگن ۱۵ نفر از استادان حوزه روانشناسی و علوم اسلامی به عنوان گروه نمونه انتخاب شدند و با روش کاپا فلیسه، میزان توافق ارزیابان در سطح معنا داری $P < 0/05$ در دوره های عمومی ۰/۶۲ و کودکی دوره اول ۰/۶۴ محاسبه شد که نشان‌دهنده توافق مطلوب است.

کلید واژه‌ها: تربیت در فلسفه اسلامی، انسان کامل و تربیت اخلاقی، فرزندپروری در اسلام.

* نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

Njafarik7@gmail.com

vfazrad@yahoo.com

drhahadi@yahoo.com

jtesang@gmail.com

** استادیار دانشگاه خوارزمی

*** استاد دانشگاه تهران

**** استادیار دانشگاه اصفهان

مقدمه

اصول تربیتی هر دیدگاهی از مبانی آن نشات می‌گیرد که روشها و فنون خاص تربیتی خود را به دنبال خواهد داشت. با توجه به رویکرد اسلامی. رسیدن به سعادت حقیقی، بدون داشتن «اخلاق الهی» و «شیوه‌هایی سالم به منظور رشد و تکامل انسانی» امکانپذیر نیست. آنچه امروز به آن نیازمندیم، تبیین کاربردی اصول و مبانی تربیت دینی و ارائه آن به شکلی متناسب با ساختار و سبک زندگی رایج به منظور کاربست آن است که از سوی خداوند فرستاده شده و قرآن کریم، بهترین مرجع و سیره پیامبران و امامان مناسبترین الگو در این زمینه است (طباطبایی، ۱۳۷۴). اعتقادات و رفتار دینی، نیاز انسان در جهان هستی است. نیاز به فهمیدن مبدأ وجود، هدف از زندگی و نقش انسان در دنیا، چگونگی ارتباط انسان با دیگران و پاسخ او به جهان هستی از جمله نیازهای فطری است. این نیاز بشر در تمام دوران و در تمام جوامع مطرح است و نبودن ارضای این نیاز به بروز مسائل و مشکلاتی در کسب بهداشت روانی فردی منجر می‌شود و ارضای آن در هویت یابی، آرامش و سلامت روان فرد تأثیر دارد (هارتز، ۲۰۰۵، ترجمه کامگار و عیسی جعفری، ۱۳۸۷؛ آبار و همکاران، ۲۰۰۹) و او را به انسجام هویت می‌رساند (جعفری و همکاران، ۱۳۸۹).

اصول و روشهای تربیت اخلاقی به‌گونه‌ای در قرآن کریم مطرح شده است که می‌تواند عرصه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی را سامان ببخشد و راهگشای تمامی مسائل بشر باشد؛ چنانکه اسلام معتقد است، کمترین عامل امنیت، تربیت^(۱) انسان است. با پذیرش نگرش وجود زندگی ابدی و قائل شدن خالق برای نظام هستی، نیاز به وجود دین و افاضات الهی مد نظر قرار می‌گیرد. دین، ما را به سعادت هدایت می‌کند و دستور می‌دهد اول عقاید درستی را که با عقل و وجدان خود درک کرده‌ایم، محترم و مقدس بشماریم. دوم دارای اخلاق پسندیده باشیم و تا می‌توانیم کارهای خوب و شایسته انجام دهیم (طباطبایی، ۱۳۸۸).

باید دانست آنچه سعادت انسان و نیکبختی فرد و جامعه به آن وابسته است به کار بستن دستورهای دینی بر اساس تعقل و تفکر درونی است. این مفهوم هم‌تا با معنای عاملیت انسانی در رویکرد یادگیری اجتماعی باندورا (هرگنهان و السون، ۲۰۰۱، ترجمه سیف، ۱۳۸۲) و از دیدگاه دینی در نظریه باقری (۲۰۰۱) در فلسفه آموزش و پرورش است؛ زیرا آنچه ارزش دارد، خود حقیقت و نه دعوی حقیقت است که در تعامل افکار، احساسات و رفتارها محقق می‌شود. کسی که

به این نظر برسد، مسیر زندگی خود را با همنوایی و همفکر شدن با نظام فکری دینی و الهی معین می‌کند؛ با اعتقاد و پذیرش دین زندگی می‌کند؛ از برنامه‌ریزی‌هایی که سازنده علیم این عالم آن را مهیا کرده بهره‌مند می‌شود و برای جزئی‌ترین تا عمومی‌ترین مسائل زندگی فردی تا اجتماعی و دنیوی تا اخروی خود، روش کار و برنامه‌ریزی هدفمند دارد (گیسبرجت، ۲۰۱۲).

بنابراین طبق آنچه اریک فروم (۱۹۰۰ - ۱۹۸۰) در کتاب گریز از آزادی بیان می‌کند، هر وقت مردم آزادی بیشتری به دست آورده‌اند، بیشتر احساس تنهایی، بی‌اهمیتی و بیگانگی از دیگران پیدا کرده‌اند و برعکس با باور تعلق به نظام هستی هدفمند و پویا، احساس تعلق و امنیت بیشتر می‌شود و با احساس پیوستگی به مبنا و مبدأ آفرینش و ادامه مسیر زندگی در دنیای دیگر به آرامش دست می‌یابد (شولتس، ۲۰۱۳، ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۲). بنابراین والدین به عنوان مسئولان اصلی فرزند پروری با داشتن نگرش دینی قادر به کنترل خویش و کاربرد سبک مناسب فرزندپروری خواهند بود.

علم روانشناسی به عنوان فرزند فلسفه در سال ۱۸۷۹ متولد شد؛ یافته‌های مستمر آن از تلاشهای مبتنی بر درمان بیماران تا نگاه مثبت گرا و سلامت محور، امروزه نوزاد انسان را به عنوان موجودی اثرگذار در تشکیل شخصیت خود معرفی می‌کند که از تولد ضمن همراه داشتن ویژگیهای ارثی ژنتیک با خلق و خوی منحصر به فرد خویش قدم به عرصه حیات می‌گذارد و از آن پس نیازهای اساسی رشدی وی در تعامل با محیط زندگی در ساخت و پرداخت بنیانهای فکری و شخصیتی وی نقش به عهده دارد (بانگ و همکاران، ترجمه حمیدپور و اندوز، ۱۳۸۶).

از سوی دیگر خانواده و بویژه والدین به عنوان پرستار اولیه کودک در تعامل با کودک و فضای زندگی (شهبازی و همکاران، ۱۳۸۳؛ روپنارین و همکاران، ۲۰۰۶؛ گیسبرجت، ۲۰۱۲)، نقش بسزایی در تدوین شخصیت وی بر عهده دارند. از همین رو کار با والدین مرکز اساسی روشهای تغییر و اصلاح فرزندان است و آموزش شیوه‌های فرزندپروری کارآمد (دارلینگ، ۱۹۹۹؛ کارلو و همکاران، ۲۰۰۷) بخش عظیمی از عملکرد متخصصان حوزه آموزش و درمان در گستره روانشناسی را به خود اختصاص داده است (دی شیور و دی آلن، ۲۰۱۳، ترجمه نجمی و همکاران، ۱۳۹۴). عوامل مهمی از جمله شناخت نیازهای ویژه هر دوره سنی (بانگ و همکاران، ترجمه حمیدپور و اندوز، ۱۳۸۶)، چگونگی ارضای نیازهای کودک (برک، ۲۰۰۷، ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۶) تأمین دلبستگی ایمن (خوانین زاده و مظاهری، ۱۳۸۴)، رفع بحرانهای روانشناختی هر دوره

سنی در تعامل با ویژگیهای روانشناختی و رشدی کودک (احدی و جمهری، ۱۳۷۴؛ احدی و محسنی، ۱۳۷۳) تأثیرات خاصی بر تربیت کودک دارد.

علاوه بر نقش دین در تدوین سبک زندگی (کاویانی، ۱۳۹۱) و تأمین نیاز به معنای زندگی و تدوین ساختار زندگی، کرک پاتریک (۱۹۹۹) دلبستگی و روابط والد فرزند را به حوزه دین وارد کرد و باور دارد دین می‌تواند به عنوان فرایند دلبستگی، مفهوم سازی شود که در آن رفتارها و باورهای دینی به صورت گستره‌ای از نظام دلبستگی در انسان عمل کند. بر این اساس افراد با الگوهای دلبستگی ایمن سطوح بالاتری از تعهد دینی و تصور از خدای مثبتتری نسبت به الگوهای دلبستگی اجتنابی خواهند داشت. وی معتقد است خدا و دین ممکن است برای افرادی با تاریخچه دلبستگی اجتنابی به صورت جبرانی عمل کند و خداوند به عنوان چهره دلبستگی جانشین محسوب شود. هر چند گرنکوویست (۲۰۰۲) اعتقاد دارد، کودک میزان دینی بودن مراقب خود را بر اساس ایمنی در دلبستگی می‌پذیرد (شهبازی زاده و همکاران، ۱۳۸۳). در واقع، اعتقاد دینی به نوعی می‌تواند دریچه‌ای منحصر به فرد به فرایندهای دلبستگی بزرگسالی باشد (خوانین زاده و همکاران، ۱۳۸۴).

بنابراین با توجه به رویکرد معنوی اسلامی، اعتقاد به جاودانگی نفس در پناه خداوند به عنوان یآوری عاشق و باثبات، ضمن تأمین نیاز به دلبستگی ایمن، علاوه بر آرام کردن فرد و جهت دادن مناسب به عملکرد روانی او، موجب می‌شود تا بیشتر از اینکه انگیزه‌های فرد بیرونی و محرک محور باشد، درونی و ارزش محور باشد و بر اساس عاقبت کار عمل کند. این نوع انگیزه باعث می‌شود که ثبات و پایداری در انگیزه فرد نیز جلوه کند و در برابر مصایب و ناملایماتی که در مقابل انگیزه او قرار می‌گیرد، مقاوم و پایدار شود. اندیشه جاودانگی در هیجان، رفتار، ادراک، انتظار، نوع شناخت و جوانب درونی و بیرونی سلامت و تعادل روانی و جسمانی تأثیرگذار است (محفوظی، ۱۳۷۶).

اسلام برای تمام مسیر رشد و کمال، گامهایی را تدارک دیده است که هر کس به فراخور توان، نیاز و تلاش خویش از آن بهره‌مند خواهد شد. نظام زندگی اسلامی، کاملاً غنی و بی‌نیاز از غیر خداست؛ اما این نظام زمانی پیروان خود را به نتیجه مطلوب می‌رساند که جامعیت خود را حفظ کند و در سبک زندگی اسلامی مورد استفاده قرار گیرد (کاویانی، ۱۳۹۱). اندیشمندان مسلمان درباره رشد و شناخت دین و بهره‌برداری از متون دینی، دیدگاه‌های مختلفی دارند؛ برخی

روش عرفان و گروهی بر تعبد به ظواهر دینی اصرار کرده‌اند و گروه سوم روش عقلی را راه دستیابی به معارف دینی می‌دانند. از جمله نظریه‌های مطرح شده در دوره معاصر نظر علامه طباطبایی (ره) است که با اعتقاد به کارآمدی هر سه روش، و تأکید بر شناخت عقلی و عاملیت انسانی اعتبار و مقبولیت ویژه‌ای یافته است. اهمیت و اعتبار شناخت عقلی دین در نظریه وی باعث شده است در آثار خود به تناسب از اهمیت و ضرورت شناخت عقلی دین، مبانی و اهداف عقل ورزی و روشهای پرورش عقل به منظور دستیابی به درک آموزه‌های دینی سخن گوید و با استناد به آیات و روایات به شیوه‌ای استدلالی، این موضوعات را بررسی کند. از دید علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری تربیت آدمی تنها ناظر بر تربیت اخلاقی توحیدی است (طباطبایی، ۱۳۸۸؛ مطهری، ۱۳۷۴؛ کبیری و معلمی، ۱۳۸۸؛ اشعری و همکاران، ۱۳۹۱).

در این پژوهش، آرای علامه طباطبایی (ره) با رویکرد ویژه خود، که ضمن تأکید بر مباحث دینی به عنوان مفسر قرآن با تأمل به مفهوم عقلانیت و عاملیت انسانی، توجه اندیشمندان جهانی را جلب کرد و استاد مطهری که به‌رغم روایت نظر وی، خود استادی شهیر و اندیشمندی ماندگار است، مد نظر قرار گرفته است؛ به عبارت دیگر، مسئله اصلی این پژوهش این است که آیا می‌توان بر اساس دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری (ره) بسته آموزشی با ماهیت اسلامی برای تربیت فرزند تدوین کرد؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کیفی - کاربردی و روش مطالعه از نوع تحلیل محتوا است. واژه تحقیق کیفی دامنه وسیعی از روشهای تحقیق را در بر می‌گیرد. ماهیت پژوهش کیفی را در این جمله می‌توان خلاصه کرد که "هدف اساسی آن، توسعه فهم و درک این مطلب است که جهان چگونه ساخته می‌شود" (مک لود، ۲۰۰۲: ۲ به نقل از هومن، ۱۳۸۹). در روش تحلیل مفهومی^۱، کوششی برای فهم بهتر معنای مفاهیم یا استفاده از آن مورد نظر است (کومبز و دانیل، ۱۳۸۷) و توصیف تحلیلی با بیان خواص لازم شیء از طریق تحلیل منطقی به دست می‌آید (قراملکی، ۱۳۸۵). در این روش، اطلاعاتی که از طریق بررسی اسناد، مدارک و کتابها به دست آمده است به گونه‌ای سامان داده می‌شود که بتوان به پرسش‌های پژوهشی پاسخ داد (سرمد، بازرگان؛

حجازی، ۱۳۷۶). بنابراین تحلیل محتوا به مثابه شیوه پژوهشی شامل شیوه‌های تخصصی در پردازش داده‌های علمی است و هدف تحلیل مانند همه شیوه‌های پژوهشی، فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. بعد از استنباط‌ها یعنی بعد از اینکه معلوم شد معنای داده‌ها چیست یا مبین چه چیزی است، لازم است که داده‌ها تخلیص شود و آنها را به گونه‌ای ارائه کرد تا بتوان بهتر درک، و تفسیر کرد یا به تصمیماتی ربط داد که خواننده می‌خواهد بگیرد؛ سپس الگوهای ناقص و روابط درون داده‌ها را کشف کرد و در نهایت به منظور اعتبار بخشیدن به روشهای مضمون یا تصریح اطلاعات، داده‌های تحلیل محتوا را به داده‌های به دست آمده با روشهای دیگر یا در وضعیت‌های دیگر مرتبط ساخت؛ به این ترتیب روش تحلیل مفهومی، روش پژوهشی عامی است که می‌تواند در زمینه‌ای خاص از جمله در زمینه تربیت اسلامی به کار گرفته شود و کمک کند که گزاره‌ها در مورد غایات، اهداف و اصول بنیادی تربیت اسلامی به اصطلاحاتی با میزان کمتری از انتزاع برگردان شود. بخش قابل توجهی از مسائل تربیت اسلامی، مسائل مفهومی است؛ به عبارت دیگر، باید مشخص شود هر مفهومی که در متون اسلامی در زمینه تعلیم و تربیت به کار رفته دارای چه عناصر و چه روابط معنایی است. با مشخص شدن این مرزهای معنایی می‌توان معلوم کرد که در دیدگاه اسلام چه تصور اساسی از تعلیم و تربیت مطرح است (باقری، ۱۳۸۷).

جامعه مورد پژوهش و روش نمونه‌گیری: جامعه مورد پژوهش در بخش اول تمام آثار علامه طباطبایی (ره)، استاد شهید مطهری و مبانی روانشناسی رشد؛ فرزندپروری و اصول کاربردی یادگیری است. جامعه مورد پژوهش به منظور اعتباریابی بسته آموزش تربیت اسلامی، تمام متخصصان روانشناس و متخصصان حوزه تعلیم و تربیت با رویکرد اسلامی هستند.

در این پژوهش با استفاده از روش نمونه برداری هدفدار یا هدفمند تمام آثار علامه طباطبایی (ره) و استاد شهید مطهری که با حوزه تربیت اسلامی مرتبط است و نیز آثار مکتوب حوزه روانشناسی رشد و فرزندپروری مورد استفاده قرار گرفت. در این پژوهش منابع دست اول آثار علامه شامل ۷۲ عنوان کتاب در ۱۵۴ جلد دربردارنده موضوعات اسلامی شامل تفسیر، فلسفه، عرفان، حدیث، اخلاق اسلامی و اصول فقه و نیز مباحث اجتماعی و سیاسی از کتابهای انسان از آغاز تا انجام، رسائل توحیدی، اعجاز قرآن، تفسیر المیزان، آغاز فلسفه، آموزش دین یا تعالیم اسلام، شیعه در اسلام، بررسیهای اسلامی، دو جلد، شرح معضلات قرآنی در المیزان، رساله الولایه،

سنن النبی صلی الله علیه و آله، اصول فلسفه و روش رئالیسم، ج پنجم، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۵، اصول فلسفه نوشته علامه طباطبایی و کتابهای تعلیم و تربیت در اسلام، انسان کامل، مجموعه آثار ج ۲ و ۶ و ۱۳ و ۲۳، تعلیم و تربیت اسلامی، فطرت، فلسفه اخلاق، ختم نبوت، گفتارهای معنوی استاد مطهری و کتاب روش رئالیسم ج ششم نوشته علامه طباطبایی و استاد مطهری و منابع دست دوم شامل کتابهای معتبر، پژوهشهای مرتبط با موضوع تحقیق، نشریات و سایتهای اینترنتی است. در بخش بعدی با همین روش آرای روانشناسی رشد مورد بررسی قرار گرفت و تمام عوامل مؤثر بر رشد به شیوه تحلیل کیفی تخلیه شد و مورد استفاه قرار گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات کمی از نرم افزار مجموعه آثار علامه طباطبایی (ه) و استاد مطهری استفاده، و با استفاده از روشهای آمار توصیفی، اطلاعات استخراج شد. موضوعات تحلیل محتوا توسط نرم افزار MAXQDA11 کدبندی، و با استفاده از این نرم افزار نمودار محتوایی عوامل، روشها و عوامل تربیت از دیدگاه این دو اندیشمند تهیه شد. در نهایت عوامل بسته آموزشی بر گرفته از ترکیب آرای این دو اندیشمند و تطابق با یافته‌های روانشناختی در دو دروه عمومی و کودکی (هفت سال اول) تدوین شد و به منظور اعتباریابی، روش کاپا فلیسه (ویرا و گرت، ۲۰۰۵) مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

به منظور پاسخگویی به سؤال اول با این مضمون که: "آیا روش تربیتی ویژه‌ای برای تربیت اسلامی با رویکرد علامه طباطبایی و استاد مطهری وجود دارد؟" ضمن مراجعه به آثار علامه طباطبایی (ره) و استاد شهید مطهری با تعیین کلید واژه‌های مرتبط، حوزه‌های قابل دسترسی انتخاب شد. بعد از مطالعه آثار، موضوعات مرتبط با حوزه تربیت کدبندی و با روشهای آمار توصیفی اطلاعات حاصل شد که نتایج در جدولهای شماره (۱) و (۲) ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱: نتایج کدبندی محتوای آثار علامه طباطبایی (ره)

تمام آثار		دیگر آثار		ترجمه تفسیر المیزان		آثار علامه طباطبایی (ره)
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	عبارت
۱۰۰.۰۰	۷۱۶	۶۵.۷۸	۴۷۱	۳۴.۲۲	۲۴۵	۱ - تربیت
۱۰۰.۰۰	۹۶۶	۶۹.۲۵	۶۶۹	۳۰.۷۵	۲۹۷	۲ - تعلیم
۱۰۰.۰۰	۸۰	۶۰.۰۰	۴۸	۴۰.۰۰	۳۲	۳ - تأدیب
۱۰۰.۰۰	۲۳۹	۳۴.۷۳	۸۳	۶۵.۲۷	۱۵۶	۴ - اخلاق
۱۰۰.۰۰	۲۸۷۶	۶۲.۹۳	۱۸۱۰	۳۷.۰۷	۱۰۶۶	۵ - توحید
۱۰۰.۰۰	۱۱۹۱	۵۵.۰۰	۶۵۵	۴۵.۰۰	۵۳۶	۶ - معاد
۱۰۰.۰۰	۳۸۸۷	۷۸.۸۵	۳۰۶۵	۲۱.۱۵	۸۲۲	۷ - اراده
۱۰۰.۰۰	۷۱۲۲	۴۸.۷۶	۳۴۷۳	۵۱.۲۴	۳۶۴۹	۸ - ایمان
۱۰۰.۰۰	۶۶۷	۳۷.۷۸	۲۵۲	۶۲.۲۲	۴۱۵	۹ - عمل صالح
۱۰۰.۰۰	۲	۱۰۰.۰۰	۲	۰.۰۰	۰	۱۰ - عمل اخلاقی
۱۰۰.۰۰	۱	۰.۰۰	۰	۱۰۰.۰۰	۱	۱۱ - عمل ایمانی
۱۰۰.۰۰	۱۰	۸۰.۰۰	۸	۲۰.۰۰	۲	۱۲ - ملکات اخلاقی
۱۰۰.۰۰	۱۰۸۰	۸۲.۰۴	۸۸۶	۱۷.۹۶	۱۹۴	۱۳ - تعقل
۱۰۰.۰۰	۴۹۴	۶۰.۵۳	۲۹۹	۳۹.۴۷	۱۹۵	۱۴ - تدبیر
۱۰۰.۰۰	۱۰۲۳	۸۱.۰۴	۸۲۹	۱۸.۹۶	۱۹۴	۱۵ - تفکر
۱۰۰.۰۰	۱۲۷	۸۳.۴۶	۱۰۶	۱۶.۵۴	۲۱	۱۶ - تعمق
۱۰۰.۰۰	۱۲۶۵	۵۴.۸۶	۶۹۴	۴۵.۱۴	۵۷۱	۱۷ - فطرت
۱۰۰.۰۰	۷۸۵	۶۶.۶۲	۵۲۳	۳۳.۳۸	۲۶۲	۱۸ - فطری
۱۰۰.۰۰	۹۷۳۱	۸۴.۹۶	۸۲۶۷	۱۵.۰۴	۱۴۶۴	۱۹ - نفس
۱۰۰.۰۰	۵۷۲	۸۸.۶۴	۵۰۷	۱۱.۳۶	۶۵	۲۰ - تقوا
۱۰۰.۰۰	۱۸۰	۵۹.۴۴	۱۰۷	۴۰.۵۶	۷۳	۲۱ - تزکیه
۱۰۰.۰۰	۱۹۳۹	۷۶.۱۲	۱۴۷۶	۲۳.۸۸	۴۶۳	۲۲ - جامعه
۱۰۰.۰۰	۲۵۸۸	۷۵.۵۸	۱۹۵۶	۲۴.۴۲	۶۳۲	۲۳ - اجتماع
۱۰۰.۰۰	۹۰۴	۷۰.۰۲	۶۳۳	۲۹.۹۸	۲۷۱	۲۴ - معرفت
۱۰۰.۰۰	۲۳۲۰	۴۸.۵۸	۱۱۲۷	۵۱.۴۲	۱۱۹۳	۲۵ - صالح
۱۰۰.۰۰	۱۱۴۲	۸۶.۷۸	۹۹۱	۱۳.۲۲	۱۵۱	۲۶ - فرزند

جدول شماره ۲: مبانی تربیت اسلامی فرزند از دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری

۱	از دیدگاه علامه و استاد مطهری، مقولات فلسفه مبانی تربیت است. براساس حرکت جوهری در مکتب اسلامی، انسان و جهان، دائماً در حرکت و شدن به سوی تکامل خود، وسیله این تکامل نیز تعلیم و تربیت است، بنابراین روابط انسان و کنش و واکنش متقابل او نیز دائماً دستخوش تغییر است.	تربیت اخلاقی اسلامی، مبتنی بر مبانی فلسفی، قابلیت حرکت و رشد دائمی، معاد و نظارت دائمی، تکامل در گرو تعامل متقابل فرد و اجتماع، تغییر دائمی
۲	مکتب اسلامی دارای نظام ویژه تربیتی است که بر جهان بینی آن مبتنی است و کمال این نظام تربیتی به کمال و برتری نظام فلسفی (جهان بینی) آن برمی گردد که نظامی همه جانبه و عالی (حکمت متعالیه) است. توحید، اساس و پایه جهان بینی مکتب اسلامی است. وحدت طبیعت، نتیجه مستقیم وحدت مبدأ عالم است و هدف نهایی جهان شناسی مکتب اسلامی نمایان ساختن وحدت و پیوستگی جمیع کائنات و تمام مراتب وجود و بازگشت به سوی خداوند است.	نظام ویژه تربیتی، جهان بینی، حکمت نظری، توحید، معاد
۳	ایدئولوژی از نوع حکمت عملی و جهان بینی از نوع حکمت نظری است. هر نوع خاصی از حکمت عملی بر نوعی خاص از حکمت نظری مبتنی است.	ایدئولوژی: حکمت عملی
۴	ادامه حیات در معاد به معنای زندگی در فرصت دنیا به عنوان مرحله‌ای گذرا برای کسب فضایل و زمینه سازی برای زندگی ابدی است.	معاد، باور مرگ، دنیا مزرعه آخرت، کسب فضایل، پرهیز از رذایل
۵	اخلاق علمی دستوری، یعنی علم «چگونه باید بود» است. بنابراین هرگاه بدانیم اصول و مبانی اخلاق اسلامی به چه معنایی است و اسلام چه چیزهایی را اخلاق خوب و چه چیزهایی را اخلاق بد می‌داند، می‌توانیم روش اخلاقی و تربیتی اسلام را بفهمیم.	اخلاق اسلامی توحیدی، باید و نبایدهای توحیدی، شاخصهای ویژه سبک زندگی
۶	اخلاق اسلامی رویکردی علمی و عملی است؛ دانشی که حاصل آن عملکرد است؛ پیشنی که حاصل آن سبک زندگی سلامت است که از ابعاد فردی تا اجتماعی را در بر دارد و آرامش فردی و اجتماعی را تضمین می‌کند.	اخلاق اسلامی توحیدی، فرد، اجتماع، سعادت دنیوی فردی و اجتماعی، سعادت اخروی
۷	موضوع تربیت اخلاقی، نفس انسان است که افعال زیبا و زشت به طور ارادی از او صادر می‌شود. هدف تربیت اخلاقی، پرورش استعدادهای درونی انسان برای ایجاد و رشد صفات و رفتارهای پسندیده اخلاقی است.	موضوع تربیت اخلاقی اسلامی، نفس یا فطرت، اراده، پرورش استعدادهای درونی، پرورش رفتار صالح (فضایل) پیشگیری از رفتار ناصالح (رذایل)
۸	هدف تربیت، تقوا، اصلاح خلق و خوی ناپسند و آراستن خویش به خلق ارزشمند، قرب الی الله و پرورش عبد صالح است که با پرورش منش و استدلال و نیز مهارت‌های اجتماعی اخلاقی فرزندان به دست می‌آید. هدف غایی در تربیت اخلاقی طلب خداوند است که شامل رضوان، رحمت و اکرام الهی نیز می‌گردد.	هدف تربیت اخلاقی اسلامی، پرورش، عبد صالح، رفتار صالح، گرایش صالح، باور صالح، تفکر استدلالی اخلاقی اسلامی، فطرت، پرورش استعدادهای درونی، رضایت خداوند، لقاء خداوند نیل به عبودیت الهی، رشد صفات و رفتارهای پسندیده، رفع رذایل، تأمین رضایت خداوند نه فقط قوانین اجتماعی و عرف، مراتب رشد: دوری از عذاب، رسیدن به نعمت، نیل به رضایت خداوند
۹	هدف تربیت اخلاقی، تقوا، حیات طیبه، سعادت، رضوان و ابتغاء فی وجه الله است. تقوا اصلاح خود از خلق و خوی ناپسند و آراستن خویش به خلق ارزشمند، هدفی است که خداوند برای انسان قرار داده است و همه افراد قادر به دستیابی به آن هستند و معیار ارزش گذاری انسانی در پیشگاه خداوند است. بنابراین هدف تعلیم و تربیت نیز قرب الی الله و پرورش عبد صالح است.	تربیت اخلاقی اسلامی هدف: تقوا، حیات طیبه، سعادت، رضوان، قرب الی الله، پرورش عبد صالح

ادامه جدول شماره ۲: مبانی تربیت اسلامی فرزند از دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری

۱۰	حیات طیبه حیاتی است که در آن رذایل اخلاقی وجود ندارد که با فضایل اخلاقی و دوری از رذایل اخلاقی کسب می‌شود. سعادت از دیدگاه علامه و مطهری مبتنی بر سعادت اخروی در پی اجرای فضایل و پیشگیری از رذایل و در مرتبه بالاتر رضایت به خواست خداوند و مقدم شمردن آن بر خواست بنده است. هدف غایی در تربیت اخلاقی طلب خداوند است که نوع خاصی از رابطه با خداوند است که خود شامل رضوان، رحمت و اکرام الهی نیز می‌گردد.	حیات طیبه رفع رذایل اخلاقی اجرای فضایل اخلاقی رضایت خداوند
۱۱	دین محقق حیات طیبه است؛ مجموعه‌ای از عقاید (باورها)، گرایشها (احساسات) و اعمال صالح (رفتار) مطابق دستور خداوند است.	دین، حیات طیبه، عقاید (باورها)، گرایشها (احساسات)، اعمال صالح (رفتار)، توحید محور
۱۲	چون در دیدگاه تربیت اسلامی انسان موجودی با دو ویژگی مهم و اساسی عقل (علم) و ایمان است برآموشهای معنوی و اخلاقی و رشد قدرت عقلانی و قوه تفکر انسان تأکید فراوانی شده است.	تربیت اخلاقی اسلامی انسان: تعقل با ویژگیهای خاص عقلی، ایمان
۱۳	چون انسان دارای برخی فطریات است، تربیت او باید با در نظر گرفتن همان فطریات صورت گیرد.	تربیت اخلاقی اسلامی، فطرت
۱۴	چون انسان هدفدار است، لازم است در کل مسیر تربیت هدف تربیتی، رشد و کمال تدوین و حرکت در مسیر این کمال تحت نظارت و بررسی قرار گیرد.	تربیت اخلاقی اسلامی، تربیت انسان هدفدار، توحید، نظارت دائمی خداوند
۱۵	تنها تفاوت میان انسان و مواد دیگر در علم و آگاهی است. انسان پس از فراهم بودن دیگر اسباب بر اساس علم انتخاب (اختیار و نه جبر) می‌کند؛ چون انسان دارای قدرت اختیار است، قادر است سرنوشت و سبک زندگی خود را انتخاب کند. بر این اساس مزیت اصحاب صراط مستقیم بر دیگران تنها به علم آنان نسبت به مقام پروردگار و نه به عمل آنان است؛ زیرا بر اساس مراتب کمال در مراتب پایین تر صراط مستقیم، اعمال صالح کامل و بدون نقص نیز وجود دارد و وقتی برتری اصحاب صراط مستقیم به عمل نیست، فقط علم باقی می‌ماند؛ بنابراین اثر عمل صالح کمک به بالا رفتن علم است.	تربیت اخلاقی اسلامی، علم، آگاهی، اراده، اختیار و انتخاب، صراط مستقیم و صراط گمراهی، مراتب کمال، عمل صالح ناشی از علم
۱۶	تقویت فطرت و حواس فطری از جمله حقیقت جویی است که به کسب علم منجر می‌شود لذا لازم است این غریزه در انسان تقویت شود. در اسلام با تعصب و عصبیت، شدید مبارزه شده است.	تربیت اخلاقی اسلامی: تعقل، حقیقت جویی، مبارزه با تعصب
۱۷	تأکید بر تفکر، عقلانیت، عملکرد عاقلانه و منطقی از اصول اساسی تربیت اسلامی است.	تربیت اخلاقی اسلامی، تعقل، عملکرد عاقلانه
۱۸	چون انسان دارای قوه معرفت‌پذیری است، قادر است ضمن کسب دانش و علم در خصوص خود، خلقت، خداوند (علم به عنوان واجب عینی) و آنچه باید باشد (علم به عنوان واجب کفایی)، مسیر زندگی خود را در جهت کسب کمال طراحی و اجرا کند.	تربیت اخلاقی اسلامی: تعقل، معرفت‌پذیری، کسب علم و دانش زمینه ساز واجبات
۱۹	اخلاق مطلق اما رفتار اخلاقی نسبی است، بنابراین بدیهی است که دستورهای اخلاقی کلیت ندارد. بر اساس اصل محبت و انسان دوستی با در نظر گرفتن مصالح جمعی و فردی با نیت جذب و تأثیر گذاری مثبت متناسب با خواست خداوند باید بر محبت نگریست. در جای می‌گویند نیکی کنید که با نیکی بتوانید قلب طرف را تغییر دهید و خوب کنید.	اخلاقی اسلامی توحیدی: مطلق، رفتار اخلاقی اسلامی توحیدی نسبی

ادامه جدول شماره ۲: مبانی تربیت اسلامی فرزند از دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری

۲۰	ملاک رفتار اخلاقی، رعایت حد اعتدال، جامعیت، تأمین نیازهای واقعی، توازن امور ثابت و متغیر و مبتنی بر هدایت خواهی، حکمت جویی، بهره‌گیری از اراده، تلازم علم و عقل، انسانیت دوستی، جذب و دفع، پیوند تربیت با معنویت است.	تربیت اخلاقی اسلامی: ملاک رفتار اخلاقی، رشد همه ارزشها (جامعیت): اعتدال، هماهنگی و توازن، تأمین نیازهای واقعی مبتنی بر توحید، اراده، همراهی علم و عقل، انسانیت دوستی، جذب فضایل و رفع رذایل، تعاملات اجتماعی، تربیت معنوی (تربیت اخلاقی اسلامی)
۲۱	به‌رغم اینکه هیچ دوره زمانی خاصی برای تربیت منظور نشده، ضرورت تربیت با تأکید بر آغاز زود هنگام در دوره کودکی مورد تأکید است؛ حتی عوامل اثر گذار بر تربیت قبل از لقاح مد نظر قرار می‌گیرد.	تربیت اخلاقی اسلامی: گستره عمر تأکید بر تربیت زود هنگام
۲۲	در دیدگاه تربیت اسلامی نه تنها همه انسان‌ها حق بهره‌مند شدن از آموزش و پرورش را دارند، بلکه فراگیری علم و دانش مورد نیاز جامعه، فریضه است.	تربیت اخلاقی اسلامی حق عمومی انسانها، فراگیری علم، فریضه همگانی
۲۳	ریشه، مبنا و زیر بنای اخلاق اسلامی از نوعی بازگشت دادن انسان به خود و متوجه کردن او به شرافت و کرامت ذاتی خویش به عنوان اصل اولی اخلاق است. دو اصل دیگر مبانی اخلاقی و تربیتی اسلام عبارت است از وجدان عمومی و مصلحت جمع که مقدم بر مصلحت فرد است.	تربیت اخلاقی اسلامی، بازگشت به خود، شرافت و کرامت ذاتی، وجدان عمومی، تقدم محصلت جمع بر فرد
۲۴	عبودیت هرگز به‌طور کامل اجرا نمی‌شود مگر اینکه انگیزه آن، محبت به خداوند باشد؛ محبت به کمالات او و اینکه ولی نعمت و رافع نیازهای انسان است. این محبت انسان را به کارهایی وامی‌دارد که عقل اجتماعی نمی‌پسندد. (در هر سه بعد فکر، حس و رفتار مسیر مناسبی برای رفتار سالم فراهم می‌کند).	عبودیت با انگیزه محبت عبودی
۲۵	ایشان سه مرحله برای عبودیت معرفی می‌کنند: اول توکل که اعتماد به خداوند و راضی شدن به مصلحت او است. دوم، تفویض و سپردن امور به خداوند و مرحله سوم، مقام تسلیم به رضای خدا و آنچه حادث می‌شود.	مراحل عبودیت: توکل، تسلیم، رضا

سؤال دوم: عوامل مورد نظر در تربیت اسلامی با رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری

کدام است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال به بررسی آثار علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری پرداخته، و ضمن تحلیل محتوای آثار، موضوعات مرتبط، استخراج، و عوامل تربیت اسلامی به صورت کد مشخص و تحلیل شد. نتایج تحلیل محتوا در زمینه تعیین عوامل تربیت اسلامی از دیدگاه این دو اندیشمند در جدولها و نمودارهای ذیل ارائه می‌شود:

جدول شماره ۳: عوامل مورد نظر در تربیت اسلامی براساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری

ردیف	عوامل تربیتی از دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری	عامل
۱	فطرت: شروع تربیت بر مبنای شناخت نیازها و آمادگی فطری و تلاش برای رشد و هدایت آن متناسب با توانمندی و استعداد فرزند است که نه تنها در ابتدا برای شروع تربیت از فطرت شروع می‌کنیم، بلکه با توجه به ویژگیهای خاص فطرت از جمله اینکه بالقوه است و در ابتدا فعلیت ندارد، اجمالی است؛ یعنی حسن و قبح بعضی امور به صورت فطری آشکار است اما در برخی امور، نیاز به مراجعه به مصالح و مفاسد عمومی است؛ فطرت انسان در اثر علاقه به بهره‌گیری از لذات مادی، پیروی از هوی و هوس و افراط و تفریط در قوای نفسانی، شهوت و غضب مورد غفلت قرار می‌گیرد و قادر به ادراک حقایق و بهره‌برداری از عقل فطری نخواهد بود؛ بنابراین فطرت شرط لازم اما ناکافی رشد و تربیت است.	فطرت، شناخت نیازها، آمادگی فطری تلاش برای رشد و کمال فطرت: بالقوه، اجمالی، جذابیت دنیوی و قابلیت غفلت از عقل فطری
۲	تفکر و تعقل: تفکر در خود، جهان خلقت، تاریخ، خداوند از انواع تفکر ذکر شده در قرآن است. توجه و تأکید ویژه در اسلام بر تعقل و تفکر از ویژگیهای منحصر به فرد تربیت اسلامی است. براین اساس هدف تربیت، پرورش افرادی توانمند در تعقل و استدلال عقلانی است به گونه‌ای که امام جعفر صادق علیه السلام، انسان را نیازمند دو پیامبر درونی و بیرونی می‌داند. پیامبر درونی، عقل و پیامبر بیرونی، رسولان و پیامبران الهی هستند. به طور کلی اسلام تأکید و تأکید همه چیز را از عقل می‌خواهد تا جایی که در پذیرش اصول دین تقلید را جایز نمی‌داند و آن را به تعقل واگذار کرده است. ویژگیهای عقل آموزش دیده در اسلام عبارت است از قدرت غربالگری، آخر بینی یا آینده نگری، آزاد کردن عقل از عادات اجتماعی (پیروی نکردن از اکثریت، تأثیر ناپذیری از قضاوت دیگران)، لزوم همراه بودن عقل و علم (برخی علوم واجب عینی، و بر هر فردی واجب است؛ مانند معرفت خداوند، بعضی از علوم واجب کفایی است به اعتبار اینکه مقدمه واجب کفایی، و مقدمه واجب، واجب است؛ کسب آنها ضرورت پیدا می‌کند).	تفکر: خود، خداوند، هستی تربیت استدلال اخلاقی اسلامی اصالت عقل (ویژگیهای عقل: غربالگری، آخر بینی، عدم پیروی صرف از اکثریت، عدم پیروی صرف از ترس از قضاوت، همراهی عقل و علم، ضرورت علم آموزی) اصالت ایمان، نیاز به دین، پیامبر الگو و ارائه دین
۳	عواطف به گرایش به خیر و دوری از شر به صورت فطری و امکان رشد و توسعه آن در مسیر فطری، متناسب با سبک زندگی سالم و اسلامی اشاره دارد. اسلام علاوه بر اصالت عقل به اصالت ایمان اشاره می‌کند؛ آنجا که ایمان، عقل را به کاری مجاب می‌کند که با توجه به قدرتی ماورایی، کاری را می‌پذیرد که عقل اجتماعی آن را تأیید نمی‌کند، همچون شهادت، ایثار و انفاق. اساس عملکرد ایمان ایجاد نوعی عاطفه و تمایل نسبت به خداوند و رفتار دینی است که شور درونی ایجاد، و فرد را برای رفتار بر اساس باورهای دینی به صورت درونی و شورانگیز، تحریک می‌کند.	عواطف: گرایش به خیر، دوری از شر اصالت ایمان: عاطفه و میل به خداوند، عاطفه و میل به رفتار دینی، کنترل امیال مسیر توحیدی و رضایت الهی، تحریک رفتار توحیدی
۴	عمل اخلاقی توحید محور (اخلاق مطلق اما رفتار اخلاقی نسبی است) آنچه در نگرش اخلاقی مهم است، علاوه بر افکار و احساسات معنوی و اسلامی، عملکرد براساس این ملاکها و معیارها است. اخلاق شامل باید و نبایدها است که براساس ارزشهای فردی و اعتقادی اعتبار می‌شود. بنابر رویکرد اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری، اخلاق مطلق اما رفتار اخلاقی نسبی است؛ بنابراین پایه و اساس اخلاق راهگشای انتخاب نوع رفتار اخلاقی در اوضاع و موقعیت های مختلف است.	عمل اخلاقی توحیدی اخلاق مطلق رفتار اخلاقی نسبی، باید و نبایدهای ارزشی و توحیدی
۵	حالات و ملکات اخلاقی توحید محور برخاسته از عبادت و ارتباط معنوی و در پرتو روح عبادت در افراد شکل می‌گیرد.	ملکات اخلاقی: روح عبادت، شکل عبادت

تدوین بسته آموزش اسلامی فرزند (دوره اول کودکی) بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری (ره) ۸۹/

ادامه جدول شماره ۳: عوامل مورد نظر در تربیت اسلامی بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری

ردیف	عوامل تربیتی از دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری	عامل
۶	اراده (توانمندی کنترل میل در جهت تدبیر سبک زندگی اسلامی): اصل اساسی در کنترل عقلی شکل گیری اراده است. اراده توانمندی کنترل میل در جهت تدبیر سبک زندگی اسلامی است. در تعامل بررسی عوامل انگیزشی متعدد، اراده ناشی از ایمان و تقوا نقش کنترل کننده دارد.	اراده توحیدی: اختیار، تقوا، کنترل امیال تدبیر سبک زندگی
۷	ایمان و تقوای الهی (فرصتی برای کنترل نفس و تحقق سبک زندگی اسلامی) ایمان با اصالت خویش، فرصت کنترل نفس و تحقق سبک زندگی اسلامی است. تزکیه نفس و تقوا چیزی است که از دیدگاه این دو اندیشمند ملاک درونی عملکرد اسلامی است و بدون نیاز به کنترل کننده های بیرونی قادر به کنترل عملکرد آدمی خواهد بود.	ایمان تقوا کنترل اراده و امیال
۸	جامعه صالح (الگوهای اخلاقی شایسته و اجتماع اثرگذار) از دیدگاه رویکرد اسلامی مبتنی بر آرای علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری، انسان موجودی اجتماعی است و سعادت و رشد او در گروی الگوهای اخلاقی شایسته و اجتماع اثرگذار است؛ بنابراین رشد و توسعه فردی به دور از روابط اجتماعی تأیید نمی شود و بسیاری از ارزشهای اسلامی در ارتباط با افراد جامعه محقق می گردد و این ارتباط، دو سویه است.	جامعه صالح: الگوهای اخلاقی توحیدی شرایط اجتماعی، تعامل فرد و اجتماع تبلور ارزشهای اسلامی

بر اساس تحلیل محتوا با استفاده از نرم افزار MAXQDA11 نتایج به شکل نمودار ذیل ارائه

می شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۴: روشهای تربیت از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری

ردیف	روشهای تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری	کدبندی
۱	مهمترین شیوه تربیتی اخلاقی در نظر قرآن، شیوه «حب عبودی» یا محبتی است که از عبودیت فرد سرچشمه می‌گیرد. عبودیت هرگز به‌طور کامل اجرا نمی‌شود مگر اینکه انگیزه آن، محبت به خداوند باشد؛ محبت به کمالات او و اینکه ولی نعمت و رافع نیازهای انسان است. این محبت انسان را به کارهایی وا می‌دارد که عقل اجتماعی نمی‌پسندد. (در هر سه بعد فکر، حس و رفتار مسیر سلامت رفتار سالم را فراهم می‌کند).	شیوه تربیت اخلاقی اسلامی حب عبودی (معادل دلبستگی ایمن به خداوند) فراتر از عقل اجتماعی
۲	راه‌های کسب حب خداوند در قرآن بیان شده است؛ برخی از آنها عبارت از تفکر و شناخت خداوند، ذکر دائم و یادآوری نعمتها و مسئولیت انسان در برابر خداوند، اخراج محبت غیر خدا، عمل کردن مطابق رضایت الهی و محبت اولیای خدا است. علامه هم چنین بیان می‌کند که پیامبر صلی‌الله‌علیه و آله و اهل بیت معصوم علیهم‌السلام ایشان مصادیق ذکر الهی‌اند؛ زیرا خداوند به وسیله آنها به یاد می‌آید.	پرورش حب عبودی: تفکر و شناخت خداوند، ذکر و یاد خداوند ذکر و یاد نعمتهای الهی، ذکر و یاد مسئولیت انسان در برابر خداوند، اخراج محبت غیر خدا، عمل اخلاقی توحیدی، رسیدن به رضایت خداوند، الگو گیری از پیامبر و امامان
۳	شناخت نیاز انسان و میل به رفع آن موجب شکوفایی استعدادهای اخلاقی است. معرفت به نفس خویش نیازی اساسی است. متأسفانه انسان در اثر توجه و پرداختن بیش از اندازه به امور مادی، خود را فراموش کرده به سمت هلاکت می‌رود. معرفت نفس یعنی شناخت ویژگیهای انسان، ضعفها، اهداف و راه تکامل، انسان را به سوی معرفت خداوند می‌کشاند.	شناسایی نیازهای انسانی، رفع نیازهای انسانی، خود شناسی، شناخت ضعف، شناخت اهداف، شناخت راه کمال، شناخت شأن ویژه انسانی، نگرش معنوی
۴	کسب معرفت می‌تواند حصولی (با استفاده از برهان و استدلال) یا حضوری و شهودی باشد؛ بدین شکل که وقتی انسان با برهان دریافت سراسر نیاز است و تنها خداوند رافع کننده نیازهای اوست، هر لحظه در عبودیت خویش کاملتر، و شایسته دریافت فیض الهی می‌شود به طوری که راه را به او نشان بدهد.	کسب معرفت حصولی: تفکر و استدلال منطقی، حضوری شهودی: ناشی از حب الهی
۵	بر اساس حب عبودی، روش کرامت نفس و پذیرش خود که از خانواده نشأت می‌گیرد، اساس شکل‌گیری شخصیت سالم و حرکت در مسیر کمال است. باور به حضور خداوند به عنوان مظهر عشق و محبت و انسان به عنوان خلیفه او که از روح خود در آن دمید به خدا یابوری و خدا یابوری و نیز عزت نفس، کرامت و باور به ارزشهای فطری منجر می‌گردد، مسیر حرکت برای رسیدن به حیات طیبه را فراهم می‌کند.	حب عبودی، کرامت نفس، پذیرش خود، خانواده، کمال و سعادت، عشق به خدا، ارزش های فطری، حیات طیبه
۶	قرآن انسان را خلیفه خداوند، امانتدار او و دارای بزرگترین ظرفیت علمی معرفی کرده است و در مقابل، ضعف جسمی، عجز بودن و جهل اضطراری نسبت به آینده (نظیر مرگ) را از جمله ویژگیهایی می‌داند که او را به کسب کمالات و فضایل برای نزدیکتر شدن به خداوند سوق می‌دهد.	ویژگیهای متقابل انسانی، انسان خلیفه خدا، امانتدار، ضعف جسمی، عجز، جهل
۷	دین روش اساسی تربیت است که انسان با اجابت آن، یعنی برقراری ارتباط صحیح روحی و عملی با همه بخشهای آن به حیات طیبه دست پیدا خواهد کرد؛ به عبارت دیگر حیات طیبه مجموعه ای از عقاید (باورها)، گرایشها (حس) و اعمال صالح (رفتار) مطابق دستور خداوند است.	دین: روش تربیت اخلاقی اسلامی، ارتباط روح و جسم، عقاید (باور)، گرایشها (احساس)، اعمال صالح (رفتار)
۸	علامه طباطبایی سه مرحله برای عبودیت معرفی می‌کند: اول توکل که اعتماد به خداوند و راضی شدن به مصلحت او است. دوم، واگذاری و سپردن کارها به خداوند و مرحله سوم، مقام تسلیم به رضای خدا و آنچه پیش می‌آید.	مراحل عبودیت، توکل: رضایت به مصلحت خداوند؛ واگذاری: سپردن به خدا؛ تسلیم: رضایت به خواست خداوند

ادامه جدول شماره ۴: روشهای تربیت از دیدگاه علامه طباطبایی(ره) و استاد مطهری

ردیف	روشهای تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی(ره) و استاد مطهری	کدبندی
۹	پرسش و پاسخ یکی از شیوههای پرورش استعدادهاست. با اجرای ماهرانه این روش به جای تعدادی باسوادهای سطحی، صاحب نظرانی متفکر تربیت می شوند که اهل معرفت هستند. با شروع مسئله متناسب با توان موجود، فرصت اندیشه و تفکر واگرا را فراهم می کنیم تا کودک به رشد و پرورش تواناییهای موجود برسد.	پرورش استعدادها، پرسش و پاسخ، تفکر استدلالی، تدبیر، پرورش توانمندی
۱۰	عادت به تفکر روشی کاربردی در تربیت اسلامی و رسیدن به اراده و کنترل درونی است.	عادت به تفکر، کنترل درونی، تقوا، اراده
۱۱	نصیحت و موعظه متناسب با اوضاع شنونده و اثر پذیری وی از گوینده از روشهای کارآمد تربیت اخلاقی است. شنیدن و یادآوری اصول و روشهای ایجاد فضایل و پرهیز از رذایل و تدوین سبک زندگی اسلامی به شکل گیری باورهای کارآمد و اثر گذاری بر گرایشها و تمایلات فرد در انتخاب رفتارهای متناسب با این سبک منجر می گردد.	نصیحت، متناسب با اوضاع شنونده توسط مجری واقعی، یادآوری اصول و روشها، یادآوری فضایل، یادآوری رذایل، یادآوری روشهای پرهیز از رذایل، سبک زندگی اسلامی، باور، گرایش(گرایشها و احساس)، رفتار صالح
۱۲	روش دیگر الگو سازی با بیان داستان و مثال است. علامه می فرماید: «قرآن کریم مثل معلمی است که کلیات درس را در مختصرترین جملات بیان می کند؛ سپس شاگردان را به عمل به آن امر می کند؛ بعد اعمال آنها را می بیند؛ صحیح و فاسد آن را اصلاح می کند؛ نقصها و کمبودها را با موعظه، مثال، داستان، وعده به پاداش و جزا رفع می کند».	الگو سازی، داستان، مثال، ارائه محاسن، ارائه معایب، ارائه روشهای اصلاح، وعده پاداش و جزا، وعده رضایت الهی
۱۳	روش دیگر وعده بهجت و جهنم است که با تعیین پیامد برای رفتارها نقش کنترل کننده درونی در فرد ایجاد می کند.	پیامد رفتارها، بهجت و جهنم، نظارت دائمی، کنترل درونی
۱۴	امر به معروف و نهی از منکر از روشهای کارآمد تربیتی است که با فراهم کردن نوعی فشار در فضای اجتماعی شرایط کار درست (معروف) و پرهیز از کار نادرست (منکر) را تأمین می کند. معروف وقتی آسان می شود که کار درست در جامعه به صورت عرف درآید. امر به معروف و نهی از منکر، وقتی اثر گذار است که امر یا ناهی، این حقیقت را به فرد امر شونده یا نهی شونده القا کند. نکته مهم در این روش این است که فرد باید به گفته های خود عمل کند تا نشانه صدق دعوی او باشد.	امر به معروف، نهی از منکر جذب فضایل، پرهیز از رذایل، اجرای اجتماعی فضایل، پرهیز اجتماعی از رذایل اجرای عملی توسط امر
۱۵	ابتلاء بنا بر مبنای اختیار و مسئولیت پذیری، یکی از روشهای تربیت اخلاقی است. روبه رو شدن فرد با نتایج رفتار خویش تا با آگاهی از نتایج مثبت یا منفی آن برای انجام دادن دوباره عمل، دلسرد یا تشویق شود. در این روش، فرد بر اساس مبنای «حب ذات» می کوشد به گونه ای عمل کند که زبانی متوجه او نشود. بنابراین، فرد وقتی دانست نتیجه عمل او به خودش باز می گردد و دنیا هر لحظه صحنه آزمایش اوست، متوجه آخرت می شود و به اصلاح نفس می پردازد؛ به عبارت دیگر به تربیت اخلاقی خود مشغول می شود.	مشکلات، فرصت رشد، ابتلاء، امتحان الهی، اختیار، مسئولیت پذیری، رویارویی با پیامد رفتارها. تشویق به عمل یا پرهیز، حب ذات. دنیا صحنه آزمایش، آزمایش ابزار رشد، تقوا فرصت اصلاح نفس، تربیت اخلاقی اسلامی خویشتن
۱۶	مدارا با متخلف و اغماض یکی از اصول اساسی در حذف رفتار نامناسب(متناسب با اصل خاموشی در روان شناسی) است به نوعی که فرصت تفکر در زمینه رفتار نامناسب و حذف و جایگزینی آن با رفتار مناسب را فراهم می کند.	حذف رفتار نامطلوب: مدارا، اغماض (خاموشی)، فرصت تفکر و تأمل، کنترل ارادی، جایگزینی رفتار مناسب
۱۷	تدریج در آموزش رفتار پسندیده، تکرار و مداومت بر کسب فضایل و ترک رذایل به تحکیم رفتار مناسب و شکل گیری باورهای درونی مستحکم نسبت به آن منجر می گردد.	تدریج در آموزش، تکرار و استمرار، کسب فضایل، پیشگیری از رذایل. ترک رذایل، پرورش رفتار، پرورش نگرش و باور، پرورش گرایش

ادامه جدول شماره ۴: روشهای تربیت از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری

ردیف	روشهای تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری	کدبندی
۱۸	رعایت اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط نابجا به انعطاف پذیری و شکل گیری باورهای کارآمد متناسب با فضایل و نگرش منفی نسبت به رذایل منجر می گردد.	مربی، رعایت اعتدال، انعطاف پذیری، پرورش باور مثبت به فضایل، پرورش گرایش به فضایل، پرورش رفتار صالح، پرورش باور منفی به رذایل، پرورش عدم تمایل به رذایل، پرورش پرهیز از رفتار ناصالح،
۱۹	پرورش از دید علامه طباطبایی و استاد مطهری شامل توجه به تعامل عوامل بیرونی (خانواده و جامعه) و درونی (فطرت، معرفت، گرایشها، عمل اخلاقی، حالات و ملکات اخلاقی، اراده، ایمان و تقوای الهی) و بیرونی (خانواده و جامعه) در اخلاق و تربیت اخلاقی است.	تربیت اخلاقی اسلامی، عوامل بیرونی، خانواده و اجتماع، عوامل درونی، نفس و فطرت، معرفت، گرایشها، عمل اخلاقی، ملکات اخلاقی، اراده، ایمان، تقوا
۲۰	گرچه تعیین کننده نهایی عمل انسان، اراده اوست، اراده او بشدت تحت تأثیر اراده جمعی قرار دارد. توجه به بعد اجتماعی و طبیعت اجتماعی انسان و قدرت اثر پذیری و الگوگیری انسان به عنوان یکی از عوامل اساسی و عمیق تربیت اخلاقی از این رویکرد مطرح است.	تعامل فرد و اجتماع اراده فرد و فشار اجتماعی

سؤال چهارم: آیا می توان بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری بسته ای آموزشی برای تربیت اسلامی فرزندان تدوین کرد؛ یا در این صورت محتوای این بسته آموزشی با توجه به تربیت اسلامی و ابعاد روانشناختی چیست؟

نتایج تحلیل محتوای اصول و مبانی تربیت، عوامل تربیت و نیز روشهای تربیت از دیدگاه این دو اندیشمند حاکی است تدوین بسته آموزش از این دیدگاه قابل تحقق است. می توان گفت علت اینکه دوره خاصی به عنوان محدوده زمانی تربیت مطرح نشده، اشاره به قدرت فراگیری و تربیت پذیری در گستره عمر است. با توجه به تأکید این دو اندیشمند بر ضرورت فراگیری و علم آموزی در جهت تحقق اهداف رشد و رسیدن به کمال و سعادت و از آنجا که تربیت فرزند از وظایف پدر و مادر خوانده شده است، می توان با استفاده از آرای ایشان و یافته های روانشناسی رشد، بسته آموزشی فرزندپروری تدوین کرد؛ برای این منظور با هدف تربیت فرزندان سالم و اخلاق مدار، لازم است شرایط و ویژگیهای خاص دوره های رشدی مختلف و نیز روشهای تربیتی و فرزندپروری کارآمد بررسی شود تا آموزش متناسب با نیاز مرتبی ارائه شود. از سوی دیگر با توجه به تأیید و تأکید ایشان بر پیروی از سیره پیامبر خاتم صلی الله و علیه و آله و امامان معصوم علیهم

السلام، سه دوره رشدی کودکی اول (تولد تا هفت سالگی) معادل دوره سیادت، دوره دوم کودکی (۷ تا ۱۴ سال) معادل دوره سختگیری و دوره سوم یا وزارت شامل سالهای ۱۴ تا ۲۱ سالگی فرزندان براساس رویکرد حضرت رسول صلی الله علیه و آله، امام جعفر صادق علیه السلام و حضرت علی علیه السلام مورد توجه و تأکید است که در این پژوهش محتوای بسته آموزشی در دو دوره عمومی و دوره کودکی اول (تولد تا هفت سالگی) در جدولهای شماره ۱۱ و ۱۴ ارائه می‌گردد.

تحلیل محتوای یافته‌های روانشناختی، بیانگر وجود ویژگیهای رشدی در ابعاد جسمی، شناختی، اجتماعی، هیجانی و اخلاقی در دوره‌های سنی مختلف است که گاهی ابعاد زمانی این ویژگیها با یکدیگر متفاوت است و متخصصان مختلف از زوایای متفاوتی به این مباحث نگریسته، و یافته‌های کاربردی متناسب با نظریات خود را ارائه کرده‌اند؛ لذا در این پژوهش از نظریات رشد از جمله روانکاوی فرویدی و نظریات اریکسون، رویکرد شناختی با تأکید بر آرای پیاژه و ویگوتسکی، رویکردهای هیجانی و عاطفی و مکاتب اخلاقی مبتنی بر نظریات پیاژه و کلبرگ و نیز نظریه دلبستگی و رویکرد طرحواره‌ای یانگ به منظور تبیین شرایط و نیازهای مختلف دوره‌های سنی متفاوت استفاده شد که یافته‌های آنها در جدولهای زیر ارائه می‌شود. به علاوه در مبحث فرزندپروری آرای متعددی هست که در این مبحث بر نظریات بامریند تأکید، و الگوهای فرزند پروری دیکتاتورانه، سهل انگارانه و قاطعانه با ویژگیهای هر یک مطرح، و در نهایت رویکرد قاطعانه به عنوان الگوی مطلوب برگزیده شد. یافته‌های تحلیل محتوای روانشناسی رشد در جدولهای شماره ۶ تا ۱۰ آمده که حاصل تجمیع و خلاصه اطلاعات ویژگیهای رشدی دوره‌های مختلف سنی از دیدگاه ابعاد زیستی، روانی جنسی، روانی اجتماعی، شناختی، هیجانی - عاطفی - اجتماعی و اخلاقی است.

جدول شماره ۶: رشد جسمانی

نوباوگی سن (۲ - ۰)	کودکی سن (۱۱ - ۲)
<p>۱ - تغییرات سریع قد و وزن</p> <p>۲ - تغییر نسبت‌های بدن براساس دو گرایش سری، پایی و مرکزی، پیرامونی</p> <p>۳ - رشد حیرت انگیز مغز به صورت رشد نوروها و تشکیل سیناپس‌ها و آزاد شدن انتقال دهنده‌های شیمیایی از سیناپس‌ها و تکثیر سریع سلولهای گلیان که مسئول میلین‌دار شدن هستند. تخصصی شدن نیمکره‌های مغزی و در سال اول زندگی، انعطاف پذیری مغز زیاد است.</p> <p>۴ - از نظر رشد حرکتی بین ۶ هفتگی تا ۲۵ ماهگی مهارتهای حرکتی صاف نگاه داشتن خود، بلند کردن بالاتنه، چنگ زدن، غلت خوردن، چهار دست و پا رفتن، سینه خیز رفتن، ایستادن، راه رفتن، بالا پریدن، روی پنجه پا راه رفتن را انجام می‌دهند.</p> <p>۵ - از نظر شنوایی از ابتدا صداهای متفاوت را تشخیص می‌دهند و به مرور صداها را در الگوهای پیچیده‌تر سازمان می‌دهند؛ به صداهای زبان خودشان حساس هستند و در نیمه دوم سال اول می‌توانند واحد گفتاری معنادار را تشخیص بدهند.</p> <p>۶ - از نظر بینایی، رشد سریع چشم و مراکز بینایی را داریم که موجب تیزی بینایی و تشخیص رنگ در سال اول می‌شود و بین تولد تا ۱۲ ماهگی به ادراک عمق، ادراک طرح و ادراک صورت دست می‌یابد. حساسیت به تضاد نیز در این مرحله دیده می‌شود؛ هم‌چنین نوباوگان از ابتدا مسلط به ادراک چند وجهی هستند. زبان نیز از ۱۲ ماهگی تا ۳۰ ماهگی به رشد کامل می‌رسد.</p>	<p>اوایل کودکی: (۶ - ۲) دو سالگی: قد و وزن کندتر از نوباوگی افزایش دارد. رشد سیناپسی و میلین‌دار شدن سریع در مغز دیده می‌شود. کودک به صورت موزنتر راه می‌رود؛ می‌پرد؛ لی لی و پرتاپ می‌کند؛ لباس ساده را می‌تواند بر تن کند و یا درآورد؛ مؤثرتر از قاشق استفاده می‌کند؛ استخوان بندی کودک رشد می‌کند.</p> <p>اوایل کودکی: (۴ - ۳) رشد سیناپسی و میلین‌دار شدن رشته‌های عصبی سریعتر می‌شود و ادامه دارد؛ دویدن، پریدن، لی لی کردن، پرتاپ و گرفتن، بهتر و هماهنگتر می‌شود؛ راه رفتن و جهیدن یک پای پدیدار می‌شود؛ سه چرخه را رکاب می‌زند؛ بدون کمک خود را تغذیه می‌کند؛ از قیچی استفاده می‌کند و اولین نقاشی آدم را می‌کشد.</p> <p>اوایل کودکی: (۶ - ۵) مغز به ۹۰ درصد وزن بزرگسالی آن می‌رسد. بدن ترکه‌ای و پاهای درازتر می‌شود؛ دندانهای شیری می‌ریزد و دندان دائمی پدیدار می‌شود؛ موزنتر راه می‌رود؛ بند کفش را می‌بندد؛ مراکز مربوط به قدرت تخیل، حافظه، زبان، تفکر منطقی و برنامه‌ریزی و سازماندهی در مغز رشد می‌کند.</p> <p>اواسط کودکی: (۱۱ - ۶): رشد جسمانی آهسته‌تر می‌شود. شایع‌ترین مشکل بینایی، میوپی یا نزدیک بینی است. شیپور استایش (در گوش) بلندتر و باریکتر می‌شود. بهبود و تعادل حرکتی - افزایش چالاکی و نیرو، بهبود نقاشی، نوشتن، دویدن، پرتاپ کردن و رشد فعالیت جسمانی کودک که منجر به پیشرفت در کیفیت بازیها منجر می‌شود.</p>

جدول شماره ۷: رشد شناختی

نوباوگی سن (۲ - ۰)	کودکی سن (۱۱ - ۲)
<p>مرحله حسی - حرکتی (پیاژه)</p> <p>در این مرحله نوباوه با چشم‌ها، گوش‌ها و دست‌ها و سایر تجهیزات حسی، حرکتی فکر می‌کند که شامل ۶ مرحله است:</p> <p>۱ - بازتاب‌های کلی یا طرحواره‌های بازتابی که از صفر تا یک ماهگی است شامل چنگ زدن، گریه کردن و مکیدن دیده می‌شود. جذب یا درون‌سازی یعنی وارد کردن اطلاعات جدید در دانش موجود انجام می‌شود.</p> <p>۲ - واکنش‌های چرخشی نخستین که از ۱ تا ۴ ماهگی است. عادات حرکتی ساده که بر بدن کودک استوار است. پیش‌بینی محدود رویدادها، کودک اینجا میان واگرا است.</p> <p>۳ - واکنش‌های چرخشی ثانوی که از ۴ تا ۸ ماهگی است. تقلید از رفتارهای آشنا. دستکاری محیط به صورت عمدی و آغاز درونی شدن روان بنه‌های حسی حرکتی.</p> <p>۴ - هماهنگی و واکنش‌های چرخشی ثانوی که از ۸ تا ۱۲ ماهگی است. رفتار کودک عمدی و هدفگرا است. دستیابی به مفهوم پایداری شئی. هماهنگی بین طرحواره‌های مختلف برای حل مسئله. بهبود پیش‌بینی رویدادها.</p> <p>۵ - واکنش‌های چرخشی سوم که از ۱۲ تا ۱۸ ماهگی است. تقلید از رفتارهای تازه. بهبود توانایی مفهوم پایداری شئی. آزمون و خطا برای راه حل جدید. تجلی هوش عملی، کشف طرحواره‌های جدید.</p> <p>۶ - بازنمایی ذهنی از ۱۸ ماهگی تا ۲ سالگی. تقلید معوق (در غیاب الگو). درک ناگهانی و بروز آفرینش. بازی وانمودی. شروع رفتار سمبلیک، فعالیت هدفمند، تجسم درونی اشیا و رویدادها، توانایی جا به جایی نادیدنی، ابتکار عمل و خلاقیت، حل مسئله به صورت ذهنی، فعالیت هوشمند، درک مفهوم واقعیت.</p>	<p>۱ - مرحله پیش‌عملیاتی «پیاژه (۷-۲): بارزترین تغییر در این مرحله، افزایش فوق‌العاده در فعالیت بازنمایی ذهنی یا نمادی است. این مرحله شامل ۳ زیرمرحله است:</p> <p>(۱) زیرمرحله پیش‌مفهومی که در اینجا سازمان روانی کودک به ابزارهای جدید ذهنی شامل: کنش علامتی (شکل‌گیری زبانی) و کنش رمزی یا نمادی و در نهایت تقلید معوق و کامل شدن شکل‌گیری تصاویر ذهنی است.</p> <p>(۲) شکل‌بندی‌های راکد ادراکی یا شهودی: رشد طبقه‌بندی و ردیف کردن، فهم مفاهیم کوچک و بزرگ یا دور و نزدیک. ادراک مبتنی بر جنبه ظاهری اشیا است.</p> <p>(۳) مرحله برزخی که در اینجا عملیات را کودک انجام می‌دهد اما ناقص است و نیمه تمام. کودک در دوره پیش‌عملیاتی خودم‌محور است. جاندار پندار و مصنوع پندار است. واقع‌گرایی و تمرکزگرایی دارد. عدم درک بازگشت پذیری و عدم توانایی نگهداری ذهنی دیده می‌شود.</p> <p>۲ - مرحله عملیاتی عینی «پیاژه (۱۱-۷): دستیابی به عملیات. توان درک بازگشت پذیری را دارد. طبقه‌بندی و ردیف کردن را انجام می‌دهد؛ میان واگرا می‌شود؛ به توانایی درون‌گنجی می‌رسد. به تمرکززدایی می‌رسد؛ به اصل هویت و اصل تعادل دست پیدا می‌کند. تفکر منطقی‌تر و انعطاف پذیرتر و منظم‌تر از قبل می‌شود و به مفهوم نگهداری می‌رسد (مابع، عدد، مقدار، طول و ...)</p> <p>دیدگاه نوپیاژه‌ای پردازش اطلاعات: رشد تدریجی تفکر عملیاتی را در چارچوب پردازش اطلاعات توجیه می‌کند. در سال‌های دبستان، توجه‌گزینشی، سازگارپذیرتر و برنامه‌دار می‌شود. راهبردهای حافظه بهبود می‌یابد: (مرور ذهنی، سازماندهی و گسترش) فراشناخت رشد می‌کند. خودگردانی شناختی به کندی شکل می‌گیرد. استفاده از چند راهبرد همزمان (با افزایش سن)</p>

جدول شماره ۸: رشد هیجانی - عاطفی - اجتماعی

نوباوگی سن (۲ - ۰)	کودکی سن (۱۱ - ۲)
<p>از تولد تا ۶ ماهگی:</p> <p>پدیداری لبخند اجتماعی و خنده</p> <p>هماهنگ کردن حالت احساس بزرگسالان در تعامل رودرو</p> <p>سازمان یافتگی جلوه‌های هیجانی</p> <p>آگاهی از خود و جدا دیدن خود به لحاظ جسمانی از محیط پیرامون</p> <p>از ۷ تا ۱۲ ماهگی:</p> <p>افزایش خشم و ترس</p> <p>اضطراب غریبه و اضطراب جدایی</p> <p>استفاده از مراقبت کننده به عنوان تکیه گاه امن</p> <p>فهم معنی جلوه‌های هیجانی و انجام دادن ارجاع اجتماعی</p> <p>تنظیم هیجانات</p> <p>نشاندادن دلبستگی واضح به مراقب آشنا</p> <p>از ۱۹ تا ۲۴ ماهگی:</p> <p>هیجانهای خودآگاه پدیدار می‌شود؛ مثل شرم، غرور، گناه، خجالت.</p> <p>استفاده از زبان برای خودگردانی هیجانی</p> <p>راحت تر تحمل کردن غیبت مراقب</p> <p>طبقه بندی خود و دیگران بر اساس سن و جنس و خصوصیات جسمانی و خوبی و بدی</p> <p>پدیداری کنترل خود</p> <p>از اسباب بازی کلیشه‌ای مخصوص جنس خود استفاده می‌کند.</p> <p>اریکسون:</p> <p>در نظریه روانی، اجتماعی اریکسون در این دوره کودکان در مرحله «ابتکار عمل در برابر احساس گناه قرار دارند. در اینجا احساس سالم ابتکار عمل به کاوش کردن دنیای اجتماعی از طریق بازی، تشکیل وجدان از طریق همانندسازی با والد هم جنس و فرزندپروری حمایت کننده بستگی دارد؛ هم‌چنین مرحله «سختکوشی در برابر احساس حقارت که بر احساس شایستگی در مهارتها و تکالیف منوط بود که به تشکیل خودپنداره مثبت منجر می‌شود.</p>	<p>در طول اوایل کودکی زبان کودک را قادر می‌کند تا درباره دو جنبه از خود یعنی خود فاعل و خود مفعول صحبت کند که خودپنداره از آن به وجود می‌آید.</p> <p>خودپنداره کودک پیش دبستانی عمدتاً از ویژگیهای قابل مشاهده، هیجانها و نگرشهای معمولی تشکیل می‌شود.</p> <p>در اوایل کودکی، عزت نفس به چند قضاوت در مورد خود تفکیک می‌شود.</p> <p>کودک پیش دبستانی آگاهی چشمگیری در مورد علت‌ها، پیامدها و نشانه‌های رفتاری هیجانهای اصلی دارد که دلبستگی ایمن و صحبت درباره احساسها به آن کمک می‌کند.</p> <p>تعامل با همسالان افزایش می‌یابد و کودک از فعالیت غیر اجتماعی به سمت بازی موازی و بعد بازی ارتباطی و بازی مشترک پیش می‌رود.</p> <p>کودک پیش دبستانی دوستی را به صورت عینی در نظر دارد. تعاملات مثبت و یاری رسان است.</p> <p>کودک در ۳ یا ۴ سالگی از انواع راهبردها برای خودگردانی هیجانی استفاده می‌کند.</p> <p>همدردی و نعدوستی که در اثر خلق و خو و همدلی که حاصل شیوه‌های فرزندپروری است، شکل می‌گیرد.</p> <p>اریکسون:</p> <p>در نظریه روانی، اجتماعی اریکسون در این دوره کودکان در مرحله «ابتکار عمل در برابر احساس گناه قرار دارند. در اینجا احساس سالم ابتکار عمل به کاوش کردن دنیای اجتماعی از طریق بازی، تشکیل وجدان از طریق همانندسازی با والد هم جنس و فرزندپروری حمایت کننده بستگی دارد؛ هم‌چنین مرحله «سختکوشی در برابر احساس حقارت که بر احساس شایستگی در مهارتها و تکالیف منوط بود که به تشکیل خودپنداره مثبت منجر می‌شود.</p>

جدول شماره ۹: رشد اخلاقی

نوباوگی سن (۰-۲)	کودکی سن (۲-۱۱)
<p>رشد خودآگاهی در نوباوگی موجب پدیدار شدن اطاعت بین ۱۲ تا ۱۸ ماهگی و افزایش توانایی به تأخیر انداختن خشنودی بین ۱/۵ تا ۳ سالگی می‌شود. کودکی که در رشد توجه و زبان پیشرفته باشد و والدین صمیمی و ترغیب کننده داشته باشد بیشتر می‌تواند خود را کنترل کند.</p> <p>کودکان در ۲ سالگی برای ارزیابی رفتار به صورت (خوب) یا (بد) از کلمات استفاده می‌کنند و به اعمالی که پرخاشگرانه هستند یا ممکن است ایجاد صدمه کنند، با ناراحتی واکنش نشان می‌دهند.</p>	<p>فروید: رشد اخلاقی در ۵ تا ۶ سالگی به انجام می‌رسد؛ یعنی زمانی که کودک فراخود یا وجدان را به وسیله همانندسازی با والد هم جنس که معیارهای اخلاقی او را می‌پذیرند، تشکیل می‌دهد. در نظریه وی فراخود به دلیل ترس از تنبیه و از دست دادن محبت والدین ایجاد می‌شود.</p> <p>نظریه یادگیری اجتماعی: رشد اخلاقی دوره خاصی ندارد؛ بلکه رفتار اخلاقی درست مانند هر پاسخ دیگری اکتساب می‌شود از طریق تقویت و الگوگیری.</p> <p>دیدگاه شناختی - رشدی (۴ تا ۸ سالگی)</p> <p>کودک را متفکری فعال درباره مقررات اجتماعی در نظر می‌گیرد. در ۴ سالگی کودک می‌تواند مقاصد افراد را در قضاوت‌های اخلاقی در نظر گیرد و پیش دبستانی‌ها واجبات اخلاقی را از قراردادهای اجتماعی و مسائل انتخاب شخص تشخیص می‌دهند.</p> <p>در اواسط کودکی مقررات رفتار خوب را درونی می‌کنند. آموختن عدالت از طریق سهیم شدن یعنی اینکه چگونه باید کالاها به صورت منصفانه تقسیم شود، را یاد می‌گیرند.</p> <p>به مفهوم برابر دقیق (۵ تا ۶ سالگی)، امتیاز (۶ تا ۷ سالگی) و برابری و احسان (۸ سالگی) می‌رسند.</p> <p>دستورهای غیراخلاقی را نمی‌پذیرند.</p> <p>آگاهی از حقوق فردی و آگاهی از تنوع و نابرابری</p> <p>پیاژه: مرحله اصول اخلاقی دگرمختار را طرح کرد که کودک تصور می‌کند که مقررات را صاحبان قدرت به صورت دائمی و تغییرناپذیر وضع می‌کنند و حتماً باید از آنها اطاعت کرد.</p>

بنابراین نتایج تحلیل محتوای آرای علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری با رویکرد روانشناختی

در جدول شماره ۱۰ به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

تدوین بسته آموزش اسلامی فرزندان (دوره اول کودکی) بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری (ره) / ۹۹

جدول شماره ۱۰: تربیت اسلامی فرزندان براساس رویکرد علامه طباطبایی و استاد مطهری و کاربریست اصول روانشناختی

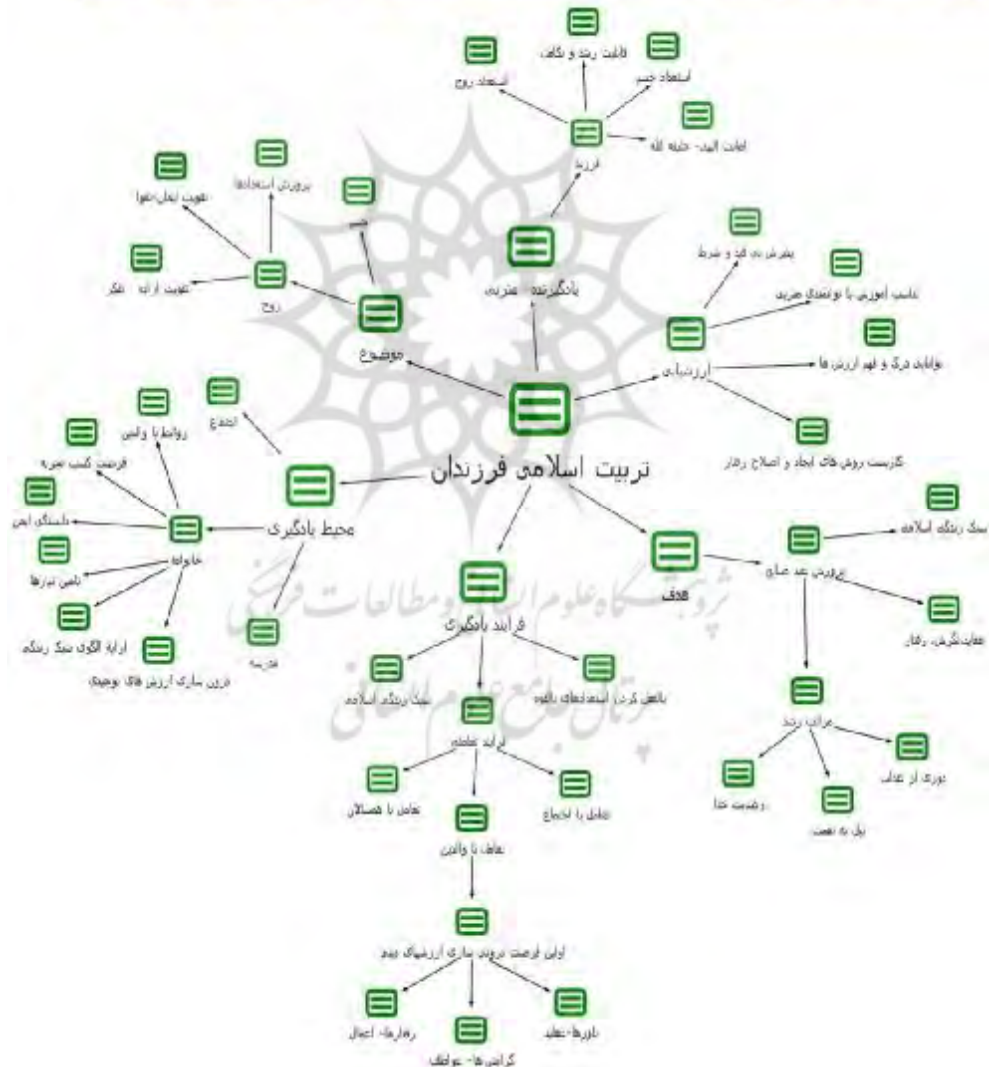
ردیف	تربیت اسلامی فرزندان براساس رویکرد علامه طباطبایی و استاد مطهری و کاربریست اصول روانشناختی	کدبندی
۱	موضوع تربیت اخلاقی، نفس انسان است که افعال زیبا و زشت به طور ارادی از او صادر می‌شود.	نفس انسان
۲	هدف تربیتی: تقوا اصلاح خلق و خوی ناپسند و آراستن خویش به خلق ارزشمند، قرب الی الله و پرورش عبد صالح که با پرورش منش و استدلال و نیز مهارتهای اجتماعی اخلاقی فرزندان به دست می‌آید. هدف غایی در تربیت اخلاقی طلب خداوند است؛ شامل رضوان، رحمت و اکرام الهی	پرورش عبد صالح
۳	جایگاه یادگیرنده (متربی): به فرزند به عنوان امانت و خلیفه خداوند نگریسته می‌شود که در صورت فراهم بودن شرایط، می‌تواند استعداد فطری عقلائی خود را در برخورد با مسائل زندگی از طریق استدلال اخلاقی به کار گیرد.	امانت الهی، دارای حقوق و وظایف
۴	جایگاه فرایند یادگیری: در سبک زندگی و روابط بین فردی باید فرصتهایی برای فرزندان فراهم شود تا درونی شدن ارزشها در آنان در مقام افکار و باورها، احساسات و رفتارها ایجاد و در روابط اجتماعی فرزندان تقویت شود. یادگیری فرایندی تعاملی بین والدین، فرزندان و محیط اجتماعی با هدف ایجاد تفکر سالم و مستدل با جهان بینی و ایدئولوژی اسلامی است.	سبک زندگی، تعامل فرد و خانواده، مدرسه و اجتماع، درونی سازی ارزشهای اخلاق اسلامی، متناسب با جهان بینی و ایدئولوژی دین اسلام
۵	محیط یادگیری خانواده: باید دارای شرایطی باشد از جمله سبک و جو زندگی اسلامی در محیطی صمیمی و نزدیک والدین با هم و با فرزندان و نیز فرزندان باهم، جوی عاشقانه، عادلانه، امن و حمایتگر که تضمین کننده تأمین حقوق افراد باشد، همکاری به صورت عملکرد اجزا در کل، ایجاد زمینه مناسب تربیتی مبتنی بر تشویق، تعیین پیامدها، الگودهی و اجرای عملی و تفکر نسبت به پیامدها با هدف پیش بینی، پیشگیری و در نهایت کنترل درونی است.	جو صمیمانه و پذیرنده خانوادگی، تأمین نیازها، درونی سازی ارزشها، کنترل بیرونی تا رسیدن به کنترل درونی
۶	ملاک ارزشیابی و تقویت فرزندان: والدین فرزندان را بدون قید و شرط دوست دارند، اما در خصوص رفتار و عملکرد فرزندان متناسب با روشهای کارآمد ایجاد، تغییر و اصلاح رفتار اقدام می‌کنند؛ برای مثال ضمن زمینه سازی مناسب به منظور رفتارهای مؤثر و کارآمد، هنگام ارائه کارهای اخلاقی و مناسب با پیامدهای مثبت متناسب با سن فرزند و بسته به نوع عملکرد مخرب با اغماض، بی توجهی، پیامهای غیرکلامی و کلامی شامل عدم تأیید تا طرد و تنبیه عملکرد فرزند مسیر انتخاب و شکل گیری علایق را آسان می‌کند. آموزش متناسب با توانمندی و ویژگیهای رشد هر مرحله از زندگی فرزند آغاز و در مسیر ارتقا تنظیم می‌گردد. نکته قابل توجه در تمام تلاشها این است که برای رسیدن به هدف اساسی تربیت اخلاقی، راهی جز پرورش و رشد دادن آگاهی و توانایی فهم و درک فراگیران از ارزشهای اخلاقی و رفتارهای درست و نادرست وجود ندارد.	پذیرش بی قید و شرط، کاربریست روشهای مطلوب ایجاد، تغییر و اصلاح رفتار، تناسب آموزش با توانمندی متربی، پرورش استعداد و توانایی درک و فهم ارزشهای اخلاقی اسلامی

نتایج تحلیل محتوای تربیت اسلامی فرزندان بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری با کاربری اصول روانشناختی با استفاده از نرم افزار MAXQDA11 در نمودار ذیل ارائه می شود.

نمودار شماره ۲: تحلیل محتوای تربیت اسلامی فرزندان بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد

مطهری با کاربری اصول روانشناختی

تربیت اسلامی فرزندان بر اساس رویکرد علامه طباطبایی و استاد مطهری و کاربری اصول روان شناختی

تدوین بسته آموزش اسلامی فرزند (دوره اول کودکی) بر اساس رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری (ره) / ۱۰۱

سوال پنجم: آیا بسته آموزشی تربیت اسلامی با رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری اعتبار دارد؟

به منظور بررسی اعتبار بسته آموزشی تربیت اسلامی با رویکرد علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری، شواهد تجربی حاصل از اجرای ضریب اعتبار کاپا استفاده شد که نتایج در ادامه ارائه می شود:

جدول شماره ۱۱: بسته آموزشی دوره عمومی

عنوان: دوره عمومی				
محتوای آموزشی به والدین	کاملاً موافق	موافق	مخالف	کاملاً مخالف
۱ - جهان بینی و ایدئولوژی اسلامی	۱۴	۱	۰	۰
۲ - انسان کامل	۱۴	۱	۰	۰
۳ - معنای زندگی	۱	۱۴	۰	۰
۴ - معرفی و انتخاب سبک زندگی اسلامی	۲	۱۳	۰	۰
۵ - ملاکهای انتخاب همسر	۲	۳	۲	۸
۶ - حقوق، وظایف و اصول ارتباط زوجین	۱۵	۰	۰	۰
۷ - آشنایی با نیازهای عمومی فرزندان (مبتنی بر نظریه اریکسون، طرحواره درمانی و فلسفه تربیت اسلامی) و نقش والدین	۱۴	۱	۰	۰
۸ - آشنایی با سبکهای فرزندپروری روانشناختی و اسلامی	۱۴	۱	۰	۰
۹ - معرفی دوره‌های تربیت اسلامی (دوره کودکی اول - سیادت، دوره کودکی دوم - سختگیری، دوره نوجوانی - وزارت)	۱	۱۴	۰	۰
۱۰ - آشنایی با سبکهای دلبستگی و چگونگی ایجاد دلبستگی ایمن نسبت به مراقب اصلی و دلبستگی ایمن نسبت به خدا	۱	۱۴	۰	۰
۱۱ - آشنایی با قوانین و اصول تربیت اخلاقی و روشهای پرورش خود گردانی و درونی سازی (براساس مکاتب روانشناختی)	۱۴	۱	۰	۰
۱۲ - آشنایی با فرایندهای اجتماعی شدن درون خانوادگی، تبیین اهمیت دوستی و روابط همسالان در رشد سالم	۱۱	۲	۲	۰

جدول شماره ۱۲: محاسبه میزان شاخص توافق کاپا برای دوره عمومی

شرح	تعداد	مقدار	انحراف استاندارد	سطح معنی داری
ضریب توافق کاپا	۱۵	۰/۶۲	۰/۰۲۴	۰/۰۰۰

با استفاده از نرم افزار اکسل میزان توافق شاخص کاپا فلیسه ۰/۶۲ با معنا داری $P < ۰/۰۰۰۵$ برای دوره عمومی محاسبه شد. گلیندز و کنخ (۱۹۷۷)، به نقل از گوت، (۲۰۱۰) شاخص ذیل را برای تفسیر میزان توافق ارائه کرده‌اند:

جدول شماره ۱۳: شاخص تفسیر ضریب کاپا

تفسیر	ضریب توافق کاپا فلیسه
توافق خیلی کم	کمتر از ۰/۲۰
توافق کم	۰/۲۱ تا ۰/۴۰
توافق متوسط	۰/۴۱ تا ۰/۶۰
توافق مطلوب	۰/۶۱ تا ۰/۸۰
توافق بسیار مطلوب	۰/۸۱ تا ۱/۰۰

میزان توافق محاسبه شده بین ۰/۸۰ - ۰/۶۰ نشاندهنده توافق مطلوب است. بنابراین سطح توافق ارزیابان برای محتوای بسته آموزشی ویژه دوره عمومی در حد مطلوب قلمداد می شود. با توجه به اینکه در تمامی عنوانها فقط بین کاملا موافق و موافق تفاوت هست در عنوان شماره ۵، چون مخاطب ما زوجین هستند، اطلاع از ملاکهای انتخاب همسر می تواند به بروز اضطراب در زوج و یا افزایش نارضایتی منجر شود؛ به همین دلیل این عنوان از کل بسته آموزشی حذف می شود.

تدوین بسته آموزش اسلامی فرزند (دوره اول کودکی) بر اساس رویکرد علامه طباطبائی (ره) و استاد مطهری (ره) ۱۰۳/

جدول شماره ۱۴: بسته آموزشی دوره اول کودکی

عنوان: دوره اول کودکی تولد تا ۷ سالگی				
مخالف	مخالف	موافق	کاملاً موافق	کاملاً موافق
۰	۰	۰	۱۵	۱ - آشنایی با ویژگیهای رشدی و شناختی دوران بارداری و عوامل اثر گذار در این دوره
۰	۰	۱	۱۴	۲ - ارائه روشهای کارآمد در طی دوران بارداری
۰	۰	۱۴	۱	۳ - آشنایی با تغییرات خانواده ناشی از تولد فرزند و سازگاری با آن
۰	۰	۱۳	۲	۴ - نقش همسران در آسان کردن وضعیت
۰	۰	۱۴	۱	۵ - معرفی و شناسایی نیازهای اساسی دوره اول کودکی (مراحل تحول روانی جنسی، روانی اجتماعی، شناختی، هیجانی، اخلاقی)
۰	۰	۱	۱۴	۶ - ارائه فرصت به منظور حل بحرانهای دوره اول کودکی (مبتنی بر نظریه اریکسون و طرحواره درمانی و فلسفه تربیت اسلامی)
۰	۰	۱	۱۴	۷ - آشنایی با مفهوم دلبستگی
۰	۰	۱	۱۴	۸ - مفهوم خدا و چگونگی شکل دهی نگرش کارآمد نسبت به خدا و دلبستگی ایمن به خدا
۰	۰	۱۴	۱	۹ - آموزش مدیریت و پذیرش هیجانی
۰	۰	۱	۱۴	۱۰ - ارائه الگوی جذاب رفتار اسلامی، نگرش مثبت نسبت به خدا، دین، خانواده، کرامت و عزت نفس
۰	۰	۱	۱	۱۱ - زمینه سازی و ایجاد نگرش مثبت نسبت به اجرای فرایض و تکالیف دینی (استفاده کاربردی از ابزارهایی همچون تفریح و اوقات فراغت هدفمند، ارائه تکالیف اجرایی متناسب با سن کودک، قصه، بازی، تماشای مشترک فیلم، کارتون و بازیهای کامپیوتری همراه با ارائه اطلاعات متناسب با سن و مراحل رشدی کودک به منظور شکل دهی رفتار)

جدول شماره ۱۵: محاسبه میزان شاخص توافق کاپا برای دوره اول کودکی

شرح	تعداد	مقدار	انحراف استاندارد	سطح معنی داری
ضریب توافق کاپا	۱۵	۰/۶۴	۰/۰۲۶	۰/۰۰۰

با استفاده از نرم افزار اکسل میزان توافق شاخص کاپا فلیسه ۰/۶۴ با معنا داری $P < ۰/۰۰۰۵$ برای دوره اول کودکی محاسبه شد. میزان توافق محاسبه شده بین ۰/۸۰ - ۰/۶۰ بر اساس جدول شاخص میزان توافق گلیندز و کخ (۱۹۷۷)، به نقل از گوت، (۲۰۱۰) نشان دهنده توافق مطلوب است؛ بنابراین سطح توافق ارزیابان برای محتوای بسته آموزشی ویژه دوره اول کودکی در حد مطلوب قلمداد می شود.

گفتنی است تفاوت آرای ارزیابان در کلیه موارد به جز گویه ملاکهای انتخاب همسر در گزینه‌های کاملاً موافق و موافق متغیر بوده است که بر این اساس می توان گفت بسته فوق الذکر به صورت صد در صد در محدوده موافق و کاملاً موافق مورد ارزیابی قرار گرفته است. گویه ملاکهای انتخاب همسر، با توجه به تأکید علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری بر تربیت در گستره عمر در دوره عمومی بسته آموزشی گنجانده شده بود که با عدم موافقت اکثریت ارزیابان مواجه شد. با این توجیه که مخاطبان این بسته شامل زوجین دارای فرزند یا در انتظار فرزند است که در دوره پس از ازدواج به سر می برند، این گزینه از بسته آموزشی حذف شد.

جمع‌بندی و خلاصه نتایج

به عنوان جمع‌بندی نتایج این پژوهش می توان گفت، اسلام دارای روش تربیتی ویژه‌ای است که شامل گستره عمر است. علامه طباطبایی (ره) و استاد مطهری با توجه به مفهوم عاملیت انسانی و تربیت اخلاق توحیدی، ضمن ارائه اصالت در ابعاد مختلف عقل، ایمان، فطرت، محیط، فرد و اجتماع حوزه‌های مختلف اثرگذار بر تربیت را مد نظر قرار داده‌اند. از دیدگاه ایشان، حرکت در جهت رشد و کمال وظیفه انسان در حیات مادی است که به کمک فطرت، عقل (به عنوان پیامبر درونی)، دین (با ارسال پیامبران) و در پرتو زندگی اجتماعی قابل تحقق است و برای دستیابی به آن وظیفه علم‌آموزی و بهره‌برداری از دانش بشری به عهده افراد جامعه است و هدف نهایی، تربیت عبد صالح و نیل به مقام لقاءالله است؛ لذا از این دیدگاه یافته‌های علم روانشناسی به‌عنوان ابزاری در

جهت تحقق جهان‌بینی و ایدئولوژی اسلامی قابل استفاده است. از سوی دیگر تربیت مورد نظر بر اساس رویکرد این دو اندیشمند، تربیت اخلاقی توحیدی است. اخلاق که از دیدگاه مکاتب مختلف تعاریف متفاوتی دارد، از نگاه ایشان مفهومی مطلق است که مصادیق رفتاری آن می‌تواند متغیر باشد و ملاک تشخیص آن وجود و تأمین همه ارزشها، به صورت متعادل، همه جانبه و هماهنگ است به گونه‌ای که در مسیر کسب رضایت خداوند باشد. بر این اساس انسان به کمک فطرت، تمایل ذاتی برای رشد و حرکت در مسیر رشد را دارد، اما به دلیل ویژگیهای خاص فطرت از جمله اینکه بالقوه و اجمالی است و نیز قابلیت غفلت دارد، نیاز به وجود دین و هدایت وحیانی و نیز اراده و انتخاب عملکرد سالم مبتنی بر عاملیت انسانی دارد که خداوند با ارائه دین و فرستادن انبیا این نیاز را پاسخ داده است. از این دیدگاه دین مجموعه عقاید (افکار و باورها)، عواطف (احساسات) و اعمال (رفتارها) است که فرصت تدبیر سبک زندگی ویژه اسلامی را فراهم می‌کند که در پرتو آن می‌توان ضمن زندگی مطلوب در این جهان، حیات ابدی مطلوبی را برای خویش رقم زد. از دید ایشان نیز تربیت فرزند وظیفه والدین قلمداد شده و حقوقی در این خصوص به عهده والدین است. با توجه به تأکید استفاده از عقل و علم، کاربست یافته‌های روانشناسی در خصوص آگاهی از شرایط و ویژگیهای متفاوت سنی در زمینه‌های مختلف جسمی، شناختی، روانی، هیجانی، اخلاقی و اجتماعی و نیز روشهای ایجاد، تغییر و اصلاح رفتار، روشهای فرزند پروری، نیازهای دوره‌های مختلف سنی و عوامل موثر همچون مفهوم دلبستگی و روشهای مطلوب تأمین آنها نقش بسزایی در تأمین فرزندپروری کارآمد دارد که در این پژوهش مورد توجه و استفاده قرار گرفته است. در نهایت می‌توان گفت به‌رغم تأکید بسیاری نظریات بر عدم وجود اخلاق و فرصت تربیت اخلاقی در هفت سال اول، در این دوره تربیت فرزند صالح، از طریق ایمان و باور درونی در والدین و اتخاذ سبک زندگی اسلامی، به صورتی که فرزند به عنوان امانت و موهبت الهی مد نظر قرار گرفته، ضمن ارضای نیازهای اساسی فرزند با ایجاد محبت و دلبستگی ایمن به والدین، تأمین نیاز به استقلال و در عین حال تأکید بر توانمندی و اثربخشی فرزند در عین حفظ محدودیت‌های طبیعی، صرف تکریم نفس و شکل‌دهی تقویت‌های اساسی دینی، نگرش مثبت، باور و ایمان درونی نسبت به خداوند و شکل‌دهی دلبستگی ایمن به خداوند می‌گردد که به عنوان دوره‌ای مهم و زمینه‌ساز تربیت در مراحل بعدی، محسوب می‌شود.

یادداشتها

۱ - در آیات ۸۱ و ۸۲ سوره انعام خداوند می‌فرماید: فای الفریقین احق بالامن ان کتم تعلمون الذین امنوا ولم یلبسوا ایمانهم بظلم اولئک لهم الامن و هم مهتدون: اگر می‌دانید بگوئید که کدام یک از این دو گروه به ایمنی سزاوارترند؟ کسانی که ایمان آورده‌اند و ایمان خود را به شرک نمی‌آلیند، ایمنی از آن ایشان است و ایشان هدایت یافتگانند.

منابع فارسی

- احدی، حسن؛ محسنی، نیکچهر (۱۳۷۳). روانشناسی رشد مفاهیم بنیادی در روانشناسی نوجوانی و جوانی. تهران: بنیاد.
- احدی، حسن؛ جمهری، فرهاد (۱۳۸۵). روان شناسی رشد: نوجوانی، بزرگسالی. ج ششم. تهران: پردیس.
- آذربایجانی، مسعود (۱۳۸۷). روانشناسی دین از دیدگاه ویلیام جیمز. تهران: نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی(سمت).
- اشعری، زهرا؛ باقری، خسرو؛ حسینی، افضل السادات (۱۳۹۱). بررسی مفهوم، اصول و روشهای تربیت معنوی از دیدگاه علامه طباطبایی. فصلنامه تربیت اسلامی. ش ۱۵: ۱۱۲-۸۹.
- باقری، خسرو (۱۳۸۲). نگاهی دوباره به تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: مدرسه.
- برک، لورا ای (۲۰۰۷). روانشناسی رشد از لقاح تا کودکی. ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۸۶). تهران: ارسباران.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). روشهای تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: دوران.
- خوانین زاده، م؛ اژه ای، ج؛ مظاهری، م (۱۳۸۴). مقایسه سبک‌های دلبستگی دانشجویان دارای جهت پذیری مذهبی درونی و بیرونی. مجله روان شناسی، ویژه نامه روان شناسی و دین. س نهم. ش ۳: ۲۴۷-۲۲۷.
- داستانی، محمد؛ نوروزی، رضاعلی؛ عابدی، منیره (۱۳۹۰). انسان از دیدگاه علامه طباطبایی(ره) و مبانی تربیتی. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. س نوزدهم، دوره جدید. ش ۱۱: ۷-۲۸.
- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه (۱۳۷۵). روان‌شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی. تهران: سمت.
- دی شیور، مارک؛ دی آلن، کیت (۲۰۱۳). کار با والدین کودکان نافرمان. انجمن روانشناسی امریکا. ترجمه نجمی، جعفری و آزاد مرد. در دست چاپ. تهران: امیرکبیر.
- سادات، محمد علی (۱۳۸۴). اخلاق اسلامی. تهران: سازمان مطالعات و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه (سمت).
- شولتس، دوان پی؛ شولتس، سیدنی الن (۲۰۱۳). نظریه‌های شخصیت. ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۹۲). تهران: ساوالان.
- شهبازی زاده، فاطمه؛ شهیدی، شهریار؛ مظاهری، محمدعلی (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین سبک دلبستگی دوران کودکی و سبک دلبستگی بزرگسال با سبک دلبستگی به خدا. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید

بهشتی.

طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۸۸). مجموعه آثار. قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).

طباطبایی، سید محمد حسین؛ مطهری، مرتضی (۱۳۷۴). اصول فلسفه و روش رئالیسم. ج ۶ مجموعه آثار. قم: صدرا.

کبیری، زینب؛ معلمی، حسن (۱۳۸۸). مبانی و شیوه‌های تربیت اخلاقی در قرآن کریم از دیدگاه علامه طباطبایی. نشریه معرفت اخلاقی. ش اول.

– کاویانی، محمد (۱۳۹۱). سبک زندگی اسلامی ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

کجباف، محمدباقر (۱۳۸۹). علم الفنس از دیدگاه دانشمندان مسلمان (روان شناسی اسلامی). تهران: روان.

کریندورف، کلوس (۱۹۸۰). تحلیل محتوا، مبانی روش شناسی. ترجمه هوشنگ نایی (۱۳۸۸). تهران: نشرنی. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷). مجموعه آثار. قم: صدرا.

نوروزی، رضاعلی؛ عابدی، منیره (۱۳۹۰). ویژگی‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر علم حضوری در نظر علامه طباطبایی. پژوهش‌های تربیتی اسلامی. س سوم. ش اول: ۲۷-۵۲.

وجدانی، فاطمه؛ ایمانی، محسن؛ اکبریان، رضا؛ صادق زاده قمصری، علیرضا (۱۳۹۲). ماهیت تربیت اخلاقی از نظر فردی یا جمعی بودن از دیدگاه علامه طباطبایی. پژوهش در مسایل تعلیم و تربیت. ش ۱۸.

هارتز، گری (۲۰۰۵). معنویت و سلامت روان (کاربردهای بالینی). ترجمه امیر کامگار و عیسی جعفری (۱۳۸۷). تهران: ویرایش.

هرگنهان، بی‌آر؛ السون، متیو اچ. (۲۰۰۱). مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری. ترجمه علی‌اکبر سیف (۱۳۸۲). تهران: دوران.

هومن، حیدرعلی (۱۳۸۹). راهنمای عملی پژوهش کیفی. تهران: سمت.

یانگ، جفری؛ کلوسکو، ژانت؛ ویشار، مارجوری (بی تا). طرحواره درمانی؛ راهنمای کاربردی برای متخصصان بالینی. ترجمه حسن حمیدپور و زهرا اندوز (۱۳۸۶). تهران: ارجمند.

منابع انگلیسی

Abar, Beau. Carter, Kermit. Winsler, Adam. (2009). The effects of maternal parenting style and religious commitment on self-regulation, academic achievement, and risk behavior among African-American parochial college students. *Journal of Adolescence*. Volume 32. Issue 2: 259-273.

Carlo, Gustavo. McGinley, Meredith. Hayes, Rachel. Batenhorst. Wilkinson, Jamie (2007). Parenting Styles or Practices? Parenting, Sympathy, and Prosocial Behaviors Among Adolescents. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*. Volume 168. , Issue 2.

Darling, N. (1999). Parenting style and its correlation with academic performance. Achivable in: <http://www.Ebsco.com>.

- Giesbercht, Normsn(2012). Parenting style and adolescent religious. APA.
- Roopnarine, I Jaipaul. Krishnakumar, Am bika. Metindogan, Aysegul. vans, Melarine.(2006). Links between parenting styles, parent-child academic interaction, parent-school interaction, and early academic skills and social behaviors in young children of English-speaking Caribbean immigrants. Early Childhood Research Quarterly. Vlume 21, issue 2, 2nd Quarter 2006, Pages 238-252.
- Viera, Anthony j. Garrett, Joanne m. (2005).Understanding Interobserver Agreement:The Kappa Statistic. Research Series.37(5):360-3.
- Wiele,R. Vernon. (1990). Religious influence on parental attitudes toward the use of corporal punishment. Jornal of Family violance. Volume5: 173-186.
- Wisby. L. Randall & Dudley. L. Roger. (2000). The Relationship of prenting Styles to commitment to the church among young adults. Religious Education: The official journal of the Religious Education. Volume 95. Issue: 1.

